

Zašto je indirektan pristup odgoju učinkovitiji od direktnog pristupa odgoju?

Struja, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:964793>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

SARA STRUJA

ZAŠTO JE INDIREKTAN PRISTUP ODGOJU UČINKOVITIJI OD DIREKTNOG
PRISTUPA ODGOJU?

Diplomski rad

Rijeka, 2023.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za filozofiju

Sara Struja

Zašto je indirektan pristup odgoju učinkovitiji od direktnog pristupa odgoju?

Diplomski rad

Matični broj: 0009069644

Diplomski studij: Filozofija i Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Aleksandra Golubović

Rijeka, 2023.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad pod naslovom „Zašto je indirektan pristup odgoju učinkovitiji od direktnog pristupa odgoju?“ samostalno izradila pod mentorstvom prof. dr. sc. Aleksandre Golubović.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu navedenu na kraju diplomskoga rada.

Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen sam način citirala i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student

Sara Struja

Potpis

ZAHVALE

Svi vaši snovi mogu postati stvarnost ukoliko ih imate hrabrosti loviti.

- *Walt Disney*

Ovim putem želim uputiti riječi zahvale svima koji su me podupirali tokom studija i koji su uvijek bili uz mene.

Najprije, želim se zahvaliti mentorici prof. dr. sc. Aleksandri Golubović na njezinoj neizmjerne podršci, savjetima i razgovorima u kabinetu tijekom posljednje godine studija, a ponajviše prilikom izrade ovoga rada.

Veliko hvala mojoj obitelji koja je bila uz mene u svim lijepim i ne tako lijepim trenucima mog školovanja.

Beskrajno hvala mom malom princu Mauru koji me podržavao i nesebično čekao da se vratim s predavanja kako bismo se igrali i koji me tješio kada mi je bilo teško riječima „Ti si najbolja mama na cijelome svijetu!“.

Na kraju, mojoj kraljici, mami, koja je od početka vjerovala u mene i koja mi nije dopuštala da odustanem čak i onda kada sam htjela. Njezini savjeti i riječi podrške pomogli su mi da dođem do kraja.

Od srca, veliko hvala svima!

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Što je to odgoj?	4
2. Filozofska strana odgoja	6
3. „Povijesna strana“ filozofije odgoja	8
3.1. Počeci rasprava o odgoju u antici.....	8
3.1.1. Sofisti i Sokrat	8
3.2. „Divovi“ filozofije odgoja.....	10
3.2.1. Platon	10
3.2.2. Aristotel	13
4. „Psihološka“ strana odgoja	16
4.1. Istaknuti stup dječje psihologije – Jean Piaget.....	16
4.2. LAV među psiholozima VIGOTSKI	19
5. Kako poučavati moralu?	21
6. Lawrence Kohlberg.....	22
7. Odgoj za karakter iliti direktni pristup odgoju.....	25
8. Odgoj za vrijednosti iliti indirektni pristup odgoju.....	27
9. Primjer 1.: „Crvenkapica“ i „Vuk koji je ispao iz knjige“	30
9.1. Primjer 2: „Filozofija – ma što pak je to?“.....	34
9.2. Primjer 3: TikTok - vrijeme za buđenje	36
9.3. Primjer 4: hitni trakt	41
10. Philip Kitcher – obrazovanje kao ključ za odgojne nedoumice.....	43
Zaključak.....	46
Izvori i literatura	48
Sažetak i ključne riječi (<i>na hrvatskom jeziku</i>)	52
Sažetak (<i>na engleskom jeziku</i>)	53
Naslov i ključne riječi (<i>na engleskom jeziku</i>)	54

Uvod

Kada bismo proveli anketu i pitali nekoga što smatra odgojem vrlo je vjerojatno kako bi većina ljudi rekla kako je odgoj proces prenošenja vrijednosti i iskustava s roditelja na dijete te razvijanje i oblikovanje djeteta. Naravno, to nije pogrešno jer roditelji i jesu oni koje većina ljudi poveže s odgojem, ali i oni koji većinu vremena provode sa svojom djecom. Iako je to točno i roditelji uistinu jesu prvi koji od najranijeg djetinjstva utječu na dijete i pokušavaju mu prenijeti sve moralne vrijednosti i životna iskustva, ipak odgoj uključuje i osobe koje na prvu ne bismo povezali s njime, a to su odgojitelji u vrtićima te učitelji i profesori u osnovnim i srednjim školama. Na odgoj uvelike utječu i prijatelji, knjige ili slikovnice, glazba, filmovi i serije te, općenito govoreći, mediji. Većinom kada se spominju mediji, uzima se u obzir negativna strana medija i njihovog utjecaja na djecu i mlade, međutim, kao i uvijek, uz negativne strane postoje i one pozitivne koje mogu pomoći u odgoju barem indirektno. Naime, svako se dijete, kada je o odgoju riječ, najprije susreće sa slikovnicama koje im roditelji čitaju za laku noć te animiranim ili crtanim filmovima u kojima prate zgone i nezgone likova koji se u njima pojavljuju. Upravo ti likovi, odnosno pouka priče ili crtića, imaju veliki utjecaj na dijete jer ono odmah može vidjeti do kakvih će posljedica dovesti određeno ponašanje. Zbog svega navedenog možemo reći kako je odgoj doista vrlo kompliciran i s njime ne dolaze uputstva za upotrebu, odnosno upute kako i kada nešto učiniti. Često se može čuti roditelje kako govore da je za odgoj potrebno „završiti fakultet“ jer on zaista iziskuje znanje o tome što je najbolje za dijete i kontrolu emocija od strane roditelja, ali i djeteta s obzirom da je odgoj nerijetko sve samo ne predvidiv. Odgoj je kompliciran i izazovan prvenstveno zbog toga što se život stalno mijenja, transformira, pa je s time potrebno uskladiti i odgoj. Ako malo vratim „film“ unazad i sjetim se svojega djetinjstva, mogu reći kako je ponekada više utjecaja na moje ponašanje imala serija ili film, odnosno životi i posljedice ponašanja junaka ili junakinje filma ili knjige, nego što su to imale riječi moje mame. Upravo zbog toga, možemo zaključiti kako postoje različiti pristupi odgoju, a oni pristupi kojima ću se baviti u nastavku ovoga rada su direktni i indirektni pristup odgoju.

Direktni pristup je, laički rečeno, onaj u kojemu sudjeluju roditelji i bližnji koji djetetu daju i objašnjavaju pravila ponašanja očekujući da ih se djeca pridržavaju. Možemo reći kako se ovaj pristup više temelji na teoriji, ali nedostaje praksa jer djeca trebaju imati priliku analizirati slučaj sagledavajući različite perspektive, promišljati o načinima postupanja, o

alternativama i slično. S druge strane, indirektan pristup je onaj u kojemu se odgaja indirektno, općenito govoreći, razmatrajući pojedine slučajeve i probleme za što nam odlično mogu poslužiti mediji - od slikovnice, knjiga, crtića do filmova, glazbe ili kojekakvih idola koje dijete gleda, pa odmah vidi do čega je određeno ponašanje dovelo likove te na temelju toga odlučuje hoće li postupiti na određeni način ili će ipak razmisliti i odustati od određenih postupaka. Drugim riječima, kod indirektnog pristupa najbitnija je komunikacija i vođenje dijaloga koje dovodi do rasprave o određenim temama, a koja nadalje dovodi do analize teme ili slučaja od strane djece. Michael L. Peterson smatrao je kako obrazovanje može utjecati na moralni razvoj te navodi kako se to može postići direktnim ili indirektnim utjecajem. Stoga, „obrazovanje može imati direktni utjecaj na moralni rast pomažući u oblikovanju volje, usađujući ispravne navike i sklonosti. Drugo, obrazovanje može imati indirektni utjecaj na moralni život studenata prosvjetljujući njihov um i uspostavljanjem uvjerenja da su određena načela prihvatljiva, a određene vrste radnji ispravne.“¹

Budući da postoje razni čimbenici koji utječu na odgoj, cilj ovoga rada je prikazati zbog čega je indirektan pristup odgoju vrlo često, a usudila bih se i reći većinom učinkovitiji od direktnog pristupa odgoju. Stoga, najprije ćemo se upoznati s definicijom odgoja i dati filozofski pogled na odgoj te prikazati kratak povijesni pregled najvažnijih filozofa koji su se bavili ovom temom i u određenom su segmentu bili na tragu ovog pristupa. Stoga ćemo upoznati Sofiste kao prve koji su krenuli s pitanjem odgoja i obrazovanja, zatim ćemo upoznati Sokrata koji je već tada imao u svojem učenju elemente kritičkoga mišljenja koji su itekako važni kod indirektnog pristupa odgoju što ćemo i vidjeti u nastavku. Nakon Sokrata, upoznati ćemo dva antička diva filozofije odgoja, Platona i Aristotela. Nakon što upoznamo filozofe i njihove poglede na odgoj koji se uvelike temelje na indirektnom pristupu, krenut ćemo s psiholozima, pa ćemo saznati ponešto i o Jeanu Piagetu, odnosno istaknutom predstavniku dječje psihologije te će biti prikazana tablica stadija razvoja djeteta koja prikazuje što sve dijete može pojmiti u kojoj dobi. Nakon Piageta, na red dolazi Lav Vigotski koji nam govori kako okolina ima velikog utjecaja na razvoj djeteta koje uči u komunikaciji i dijalogu s istom. Nadalje, kako bismo odgovorili na pitanje kako dijete poučiti moralu, reći ćemo ponešto o Lawrencu Kohlbergu i njegovim istraživanjima koja su, također, temeljena na indirektnom pristupu, odnosno na moralnim dilemama na koje su ispitanici morali odgovoriti. Nakon predstavljanja filozofa i psihologa prelazimo na ključni dio ovoga rada, pa se prikazuju definicije direktnog i indirektnog pristupa odgoju. Kako bih dokazala da je indirektan pristup

¹ Peterson, 1986., str. 108.

češće učinkovitiji od direktnoga predstaviti ću istraživanje koje sam provela sa svojim sinom tijekom dvije godine našeg čitanja slikovnica i gledanja crtića i koji su mi pomogli u poboljšanju njegovog odgojnog statusa. A kako se ne bismo zadržali samo na predškolskom uzrastu, prikazati ću jedan primjer moralne dileme koja se koristi u gimnazijskom programu, a koja je vrlo dobra za razvoj kritičkog mišljenja. Rad ću zaključiti Philipom Kitcherom i mišlju kako je obrazovanje alat koji pomaže djeci da donose ispravne odluke. U zaključku ću dati svoje mišljenje o odgoju koje ću zaokružiti jednom mudrom izrekom koja na najbolji način sumira odgoj i svu njegovu važnost.

1. Što je to odgoj?

Na prvi pogled, definiranje odgoja ne bi trebao biti težak i nemoguć zadatak jer većina smatra odgoj „zdravorazumskim“ i nepotrebnim za definiranje ili se smatra kako se već zna što je to odgoj te kako je on jednostavan za definiranje. U današnje vrijeme sve se više počelo osvješćivati pitanje odgoja i dolazi do toga da se na odgoj gleda drukčije nego što je to bilo ranije, odnosno gleda se na odgoj kao na itekako složen proces koji zahtjeva mnogo vremena i truda. Čini se kako odgoj više nije tako jednostavan kako se nekada mislilo. No, jedina stvar koja čini odgoj jednostavnim je to što ga možemo definirati², ali zašto je odgoj u teoriji prilično jednostavan proces, međutim u praksi se pokazuje vrlo teškim i zahtjevnim? Postoji nekoliko mogućih odgovora na ovo pitanje, a jedan je da je odgoj prisutan u svim fazama ljudskog života i to je nešto kroz što prolaze sva ljudska bića. Drugi mogući odgovor je da odgoj nikada ni ne prestaje zbog toga što ljudi neprestano uče, usavršavaju se i razvijaju kako bi postali što bolja verzija sebe. Nadalje, može se reći kako je odgoj prisutan i u odgojno-obrazovnim ustanovama gdje dijete odgajaju i usmjeravaju i nastavnici. Također, mnogi će smatrati kako odgoj pripada roditeljima te kako o njemu nije potrebno raspravljati jer se ne treba miješati u to kako drugi odgajaju svoje dijete. Zaista postoji mnogo različitih, kontradiktornih mišljenja, međutim pogledajmo i drugu stranu, onu malo više filozofsku.

Naime, pitanje odgoja provlači se kod filozofije odgoja, kod pedagoga, psihologa i ostalih stručnjaka koji se bave odgojem. Dakle, možemo zaključiti kako svatko ima određeno mišljenje o tome što je odgoj, kako bi on trebao izgledati jer je odgoj ono što čovjeka čini čovjekom, odnosno „cjelokupni proces razvoja čovjeka kao ljudskog bića.“³ Upravo zbog toga što svi ljudi imaju svoju percepciju o odgoju, a odgojem su se bavili i još se bave mnogi, možemo se složiti kako je odgoj onaj dio života o kojemu baš svi imaju neko mišljenje i onaj dio koji ima najvažniju ulogu u našim životima. Isto tako, dati jednu definiciju koja u potpunosti opisuje odgoj gotovo da je i nemoguće jer razni stručnjaci koji se bave odgojem prilaze mu iz različitih perspektiva.

Obzirom na rečeno, prije nego se osvrnem na filozofiju odgoja i filozofski pogled na odgoj, potrebno je prikazati kako na odgoj gleda sama znanost koja se njime primarno bavi, odnosno pedagogija, a to ćemo vidjeti u sljedećoj definiciji:

² Iako je i to komplicirano jer postoje mnoge definicije odgoja od strane filozofa, psihologa, pedagoga i ostalih stručnjaka koji se bave i proučavaju odgoj, ipak se iz svih definicija može izvući bit i svrha odgoja.

³ Bašić, 2000.

... odgoj je sistem aktivnosti, djelatnosti i procesa (prenošenja i usvajanja znanja, učenja i dr.) u kojima njegovi subjekti u samoupravnoj interakciji i komunikaciji planiraju, organiziraju, ostvaruju, vrednuju i usmjeravaju razvoj dispozicionog potencijala te razvoj čovjekove društvene osobnosti i samosvijesti za samostalan, slobodan i univerzalno oslobodilački, kreativan i međuzavisan život u društvenoj zajednici ljudi.⁴

Odgajem se dakle smatra razvitak čovjekovih moći i potencijala, a čini se, prema pedagoškoj definiciji, da odgoj uključuje i namjerno djelovanje na dijete što bi značilo da na kraju odgoja dijete postaje potpuno uokvirena i usavršena osoba. No, je li to uopće tako? Postoji li „kraj odgoja“, odnosno možemo li reći kada je odgoju kraj te postaje li tada dijete usavršena i uokvirena osoba? Iako se ovaj rad ne bavi pitanjem dovršetka ili krajnjim rezultatom odgoja, bila bi to veoma zanimljiva tema kao predmet zasebnog rada.

Pedagogija je, kao i filozofija, otvorila tematiku odgoja, odnosno te dvije discipline propituju bit odgoja i njegovih važnih komponenata, međutim to čine na teorijskoj razini, dok nam nedostaju praksa i upute kako primjenjivati odgoj obzirom na različitost djece i njihovih karaktera. Kroz indirektan odgoj dobrim se dijelom ulazi u taj praktični dio koji nedostaje, a primjeri i načini na koji se indirektno odgaja biti će izneseni dalje u radu (dakako, to nisu jedini primjeri i načini pristupa indirektnom odgoju).

Sada kada smo vidjeli kako znanost koja proučava odgoj definira sam odgoj, potrebno je okrenuti se k filozofiji odgoja i vidjeti što je za nju odgoj. Pa, krenimo na malo putovanje u prošlost.

⁴ Polić, 1993, str. 17.

2. Filozofska strana odgoja

U prethodnom smo odlomku saznali kako se pitanjem odgoja bave različite discipline, od pedagogije i psihologije do filozofije. Međutim, potrebno je spomenuti i zanimljivu činjenicu, a to je da je filozofija prva koja se počela baviti odgojem i to putem discipline koja nosi naziv filozofija odgoja. Golubović ističe kako je teško jasno i u potpunosti definirati filozofiju odgoja mahom jer je teško odgovoriti na pitanje što zapravo mislimo kada kažemo odgoj? Naime, odgoj sačinjava mnogo čimbenika, od roditelja do škole, što znači da je odgoj sve samo ne jednoznačan. Međutim, Golubović ipak navodi kako se filozofija odgoja bavi „...promišljanjima o biti odgoja, odnosno pokušava odrediti koji su glavni ciljevi odgoja i obrazovanja.“⁵ Također, filozofija odgoja je disciplina koja ne propituje samo što je to odgoj, već ulazi dublje i propituje samu bit odgoja, kritizira teorije i prakse odgoja jer ona ne nastoji dati uputstva ili pravila o jedinom ispravnom načinu odgoja, već dopušta da čovjek vlastitim istraživanjem dođe do odgovora, da kritizira, propituje i istražuje jer će jedino tako doći do nekih novih spoznaja i znanja, u ovome slučaju, o odgoju.

Dolazak do novih spoznaja o odgoju vrlo je bitan segment ljudskog života zbog toga što je čovjeku odgoj potreban te kako Polić ističe „bez odgoja on ne samo da ne bi bio čovjekom, već ni preživjeti ne bi mogao.“⁶ Dakle, odgoj je uvjet života, a to je vidljivo i u samom jezičnom izrazu „od-goj“ koji nas vraća na povijesno značenje toga izraza, a to je „oživljavanje življenog ili obnavljanje prošlog.“⁷ Riječ goj, odnosno gojiti kako se danas koristi značilo bi da pripremamo dijete za kulturni život, a ono što je bitno je da je to „djelatnost utemeljena u brizi, skrbi i poštovanju za svoj predmet, tj. za ono ljudski raspoloživo koje se njeguje i čijem se ljudski mogućem razvoju teži.“⁸

Filozofska definicija odgoj određuje kao „namjerno, plansko, svrhovito djelovanje, prvenstveno na nedoraslog čovjeka (dijete) radi svjesnog i aktivnog razvijanja njegovih vrijednih dispozicija i uvođenja u kulturnu stvarnost.“⁹ Uzmemo li u obzir pedagošku definiciju iz prethodnog odlomka, možemo zaključiti kako su pedagoška i filozofska definicija zapravo slične i obje se definicije slažu s time da je odgoj djelatnost kojom se nastoje razvijati čovjekove vrline kako bi on mogao sudjelovati u društvu i postati samostalna i poštena individua.

⁵ Golubović, 2010., str. 610.

⁶ Polić, 1993, str. 15.

⁷ Polić, 1993., str. 15.

⁸ Polić, 1993., str. 15.

⁹ Polić, 1993., str. 17.

Iako postoji mnogo definicija odgoja, niti jedna nam ne daje upute kako odgajati i na koji način, a to je ono što je potrebno jer teorija ne može obuhvatiti svako dijete. O tome kako odgoj provoditi u djelo pobliže ćemo vidjeti kroz indirektan pristup. Prije nego se okrenemo indirektnom pristupu odgoja koji je ključan dio ovoga rada, osvrnut ću se na mišljenja Sokrata, Platona i Aristotela kao filozofa koji su se prvi počeli baviti odgojem i time što i kakav odgoj treba biti.

3. „Povijesna strana“ filozofije odgoja

Od početaka filozofije bilo je govora o odgoju i njegovom cilju, subjektima i načinima odgoja. Mnogi su filozofi kroz povijest raspravljali o tom pitanju te upravo zbog toga postoje različita i često oprečna mišljenja o odgoju. Pitanja o odgoju počela su se postavljati još u vrijeme antičke Grčke. Naime, u to je vrijeme došlo do zasićenja tradicionalnim načinima te su ljudi, a posebice mladići, željeli nešto novo, odnosno težili su ka umnožavanju i uvećavanju postojećeg znanja. U nastavku će bit prikazani najvažniji filozofi i njihova mišljenja o odgoju.

3.1. Počeci rasprava o odgoju u antici

3.1.1. Sofisti i Sokrat

Kada bismo trebali dati povijesni kontekst, odnosno kada bismo trebali govoriti o onima koji su bili među prvima koji su promišljali o odgoju, to bi bili upravo sofisti koji su prepoznali potrebe pojedinaca za znanjem i odgovorili na te potrebe. „Kod sofista se odgoj svodio na zadovoljavanje potreba građana za stjecanjem znanja, sposobnosti i vještina koje su im potrebne da bi se što bolje snašli u životu...“¹⁰. Upravo zbog toga, sofiste možemo nazvati i prosvjetiteljima i odgajateljima stare Grčke. Njima se „pripisuje utemeljenje govorničkih vještina, zatim, vještine uvjeravanja kao i vještine dokazivanja koje su bile potrebne i dobrodošle kako bi pojedinac mogao sudjelovati u javnom i političkom životu svoje sredine.“¹¹ Ono što opisuje sofiste je njihovo nastojanje da se sve podvrgava racionalnom propitivanju, a to je vrlo važno kod indirektnog pristupa odgoju, odnosno kod propitivanja o istini ili neistini u medijima, no o tome će biti govora kasnije. Međutim, način njihova odgoja (i obrazovanja) možemo pripisati direktnom pristupu zbog toga što su se koristili snagom uvjeravanja, a to je vrlo nekvalitetno zbog toga što nedostaje argumentiranje, daju se samo gotove istine koje ne potiču mlade na razmišljanje i analiziranje, već na upamćivanje rečenog bez osvješčivanja o onome o čemu se govori.

Unatoč tome ipak su uvelike doprinijeli filozofiji odgoja zbog toga što su svojim pristupom odgoju omogućili da on postane predmet interesa filozofije i filozofa. Također, „oni su jednako tako omogućili da se djelovanje svih bitnih činilaca u odgoju učini vidljivim i

¹⁰ Golubović, 2010., str. 614.

¹¹ Golubović, 2010., str. 615.

dostupnim kritičkom propitivanju.¹² Drugim riječima, kako se pomaknuo interes s objekta na subjekt, čovjek postaje središtem filozofskog interesa, pa „ako je naime čovjek mjera svih stvari kao što je to rekao Protagora, onda i mjera odgoja mora biti čovjek.“¹³

S druge strane, Sokrat, kao suvremenik sofista, prepoznao je svrhu i važnost odgoja. Za razliku od sofista, „Sokrat se odgojem ne samo bavio već ga je i promišljao. On je otvorio pitanja o svrsi, sadržaju i načinu odgoja...“¹⁴ Način na koji je on podučavao bio je poseban. Naime, on je htio metodama raspravljanja i zaključivanja doći do jednog jedinog cilja, a to je istina. Sokratova se metoda naziva majeutičkom metodom, odnosno majeutikom. Sokrat je smatrao kako je istina potencijalno prisutna u onome koji joj teži, stoga je rasprava imala nekoliko dijelova. Na početku rasprave se upućuje na netočne ili pogrešne odgovore, zatim se odbacuje sve što je netočno i proturječno čime se iz sugovornika izvlači prava istina i spoznaja o onome o čemu se govori.¹⁵ Takav je pristup vrlo sličan indirektnom pristupu u kojem ključnu ulogu ima kritičko mišljenje.¹⁶ Iako Sokrat nije prakticirao kritičko mišljenje, bio mu je na tragu te je njegova metoda poučavanja sadržavala neke elemente kritičkog mišljenja.

Sokratov stav bio je da filozofija ima ulogu odgajateljice te je „naglašavao važnost traženja i otkrivanja istine jer je čvrsto vjerovao da će znanje čovjeku pomoći ne samo da postane moralan nego će potaknuti i njegov samoodgoj.“¹⁷ Ljepota Sokratova pristupa je u tome što on potiče ljude u traženju istine, a to postiže svojim pitanjima, raspravama, debatama i izražavanjem mišljenja. Posebnost Sokrata je u tome što on nije poučavao u pravom smislu te riječi, već je on istraživao zajedno sa svojim sugovornicima bez nametanja vlastitog mišljenja (iako su neke kritike usmjerene tome da se upravo koristio metodom uvjeravanja), odnosno pomogao je sugovornicima da sami „porode“ istinu, da sami nauče razmišljati kako bi se što više približili istini. Upravo je to potrebno u današnjem društvu u kojemu vladaju mediji, a o pitanju kako prepoznati pravu istinu u moru internetskih laži biti će govora u nastavku rada.

Obzirom na rečeno, vidljivo je kako je za Sokrata dijalog od ključne važnosti za dolazak do istine. Vrlo je važno i u svakodnevnom životu ili školi s djetetom razgovarati, voditi smislen dijalog i postavljati pitanja koja će ih ponukati da potraže odgovore, a da pritom mi sami ne

¹² Polić, 1993., str. 29.

¹³ Polić, 1993., str. 25.

¹⁴ Golubović, 2010., str. 615.

¹⁵ *Majeutika*: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38187>

¹⁶ Kritičko mišljenje definira se kao proces traženja i ispitivanja osnova ili dokaza za vjerovanje koje posjedujemo. (Buchberger, 2012., str. 13)

¹⁷ Golubović, 2010. str. 615.

nudimo odgovore prije negoli dijete dobro promisli, razmisli i zaključi koji bi odgovor trebao biti. Upravo je to istinski odgoj jer se korištenjem Sokratove metode pokazuje poštovanje prema subjektu odgoja „jer se u njemu razvija njegovu osobnost i vlastito samoodređenje.“¹⁸

3.2. „Divovi“ filozofije odgoja

Ploveći po morima daleke prošlosti, susreli smo se sa sofistima i Sokratom kao prvim filozofima koji su promišljali o odgoju. Dok su sofisti smatrali da se znanje dobiva izvana, za Sokrata je odgoj postupak kojim se razvija ono što već postoji u čovjeku. Iako je Sokratova poznata izreka „Znam da ništa ne znam.“ njegova glavna misao čijom spoznajom upravo kreće putovanje u svijet znanja, Platon je došao do zaključka kako ipak nešto zna, a u nastavku ćemo vidjeti kako je on koristio odgoj za postizanje nekog većeg cilja – idealne države.

3.2.1. Platon

Kao što i sam podnaslov kaže, Platon uistinu jest jedan od „divova“ filozofije odgoja. Međutim, iako se Platon prvenstveno smatra utemeljiteljem filozofije politike kojom se bavio i koju je detaljno analizirao u svojim djelima, u njegovim dijalozima „Država“ i „Menon“ nailazimo na njegova promišljanja i stavove o odgoju. U nastavku će biti prikazan samo njegov dijalog „Država“ jer je u njemu najeksplicitnije prikazana njegova teorija odgoja i obrazovanja, dok se u drugim dijalozima najčešće prikazuju pojedini aspekti odgoja. Također, biti će prikazani i mit o spilji i Gigov prsten koji su veoma važni za odgoj i pojam morala i dobra kod ljudi.

U „Državi“ Platon i njegov glavni sugovornik Sokrat u želji da dođu do odgovora na pitanje što je to pravednost, zajedno sa ostalim sugovornicima, pokušavaju konstruirati idealnu državu. Dijelovi „Države“ koji se najviše vezuju uz odgoj su mit o spilji i Gigov prsten koji će biti prikazani u nastavku.

a) Mit o spilji

Platonov mit o spilji povezujemo s direktnim pristupom odgoju. Naime, Platon govori da zamislimo jednu pećinu u kojoj se nalaze ljudi koji imaju okove oko bedara i vrata i tamo

¹⁸ Polić, 1993., str. 39.

su okovani od djetinjstva uz nemogućnost da se pomaknu i okrenu glavu.¹⁹ Duž pećine provlači se jedan otvor koji vodi prema gore gdje se nalazi svjetlost koja dolazi od vatre koja gori iznad njih, daleko iznad njihovih leđa, a iza zida gdje gori vatra nalaze se ljudi koji nose razne predmete kao što su kipovi ljudi i životinja od kamena i drveta te razne ljudske umjetničke tvorevine.²⁰ Ono što ljudi koji su okovani vide su samo sjene stvarnih predmeta te smatraju kako je to jedino što je stvarno jer je to jedino što su ikada vidjeli.²¹ Nadalje, kada bismo oslobodili zarobljenike, odvezali ih i odveli van iz špilje, oni bi bili zaslijepljeni od sunčevog svijetla i u nemogućnosti jasno vidjeti predmete koje su prije vidjeli samo putem sjena na zidu. Tek nakon što bi se priviknuli na svjetlost, bivši zatočnici moći će prepoznati predmete čije su sjene gledali.²² Taj će čovjek koji je sada napokon slobodan, uvidjeti kako je sve što je smatrao istinitim i stvarnim bio svijet sjena. Ponukan svime što je naučio, odluči otići do špilje i ostalim zatočnicima reći istinu. Međutim, kada on njima ispriča, oni ga ismijavaju i proglašavaju ludim.²³ Ovdje možemo povući paralelu s odgojem. Naime, kada se djeci pokušava usaditi bilo koja vrlina i kada im se želi nešto objasniti i dati savjet, oni često ne vjeruju i smatraju da ih roditelji žele „zatočiti“ i „ukrotiti“, ali ne vide drugu stranu i da im se zapravo želi pomoći i usmjeriti ih na pravi put.

Kao što ćemo u nastavku rada vidjeti, indirektni pristup odgoju vrlo često dovodi do značajno boljih rezultata jer djeca na primjeru određenog ponašanja mogu vidjeti i do kojih posljedica određeno ponašanje dovodi. Vidjet ćemo na koji način mediji, crtani filmovi i slikovnice mogu pomoći u odgoju djeteta. Važnost slikovnica i priča u odgoju djece uvidio je i sam Platon koji je smatrao kako je potrebno, da bi se djeca što bolje odgojila, već od druge godine čitati priče i to one koje neće negativno utjecati na djecu, stoga se zalagao za cenzuru kada su u pitanju mala djeca.²⁴ S obzirom da je Platon mislio o svemu kada je zamišljao idealnu državu, cenzura je trebala štititi djecu od štetnih utjecaja jer je zbog njihove nezrelosti i osjetljivosti djecu vrlo lako odvesti na krivi put.²⁵ Nakon početnog čitanja priča, u Platonovoj se državi od sedme godine pa sve do osamnaeste kreće sa pravim odgojno-obrazovnim

¹⁹ Platon, 2002., str. 206.-207.

²⁰ Platon, 2002., str. 206.

²¹ Platon, 2002., str. 206.-207.

²² Platon, 2002., str. 207.

²³ Platon, 2002., str. 206.- 207.

²⁴ Golubović, 2018., str. 146.

²⁵ Golubović, 2018., str. 146-147.

programom u kojemu, također, Platon želi nametnuti cenzuru, odnosno želi iz školskog sustava izbaciti sva djela koja bi mogla negativno utjecati na učenika.²⁶

b) Gigov prsten

Vidjeli smo da je za Platona vrlo važno da djeca budu dobra i dobro odgojena, stoga on postavlja pitanje svojim sugovornicima je li čovjek sam po sebi dobar ili to ipak nije slučaj. Kako bi potkrijepio mišljenje „da su pravični ljudi pravični samo zato što ne mogu činiti nepravdu, dakle protiv svoje volje...“²⁷ ispriča nam priču o pastiru Gigu, a priča ide ovako: Gig je bio pastir koji nakon kiše i velikog nevremena primijeti da je pukao jedan dio zemlje na kojem se otvorila pećina, Gig zadivljen uđe u pukotinu u kojoj je vidio mnogo čudnovatih stvari i jednog šupljeg brončanog konja. Na tom konju bili su otvori te on uđe u jednog od njih u kojem spazi mrtvac. Mrtvac nije imao na sebi ništa osim zlatnog prstena na ruci kojega Gig uzme i izade. Dok je bio u društvu ostalih pastira „slučajno okrenu kamen prstena prema sebi i prema unutrašnjoj strani ruke, i smjesta postane nevidljiv za one koji su oko njega sjedili, tako da su oni o njemu razgovarali kao da je otišao.“²⁸ Zbog moći prstena postao je poslanik kod kralja, približio se kraljici kojoj postane ljubavnik, sklopi s njom zavjeru protiv kralja kojega zatim ubije i preuzme kraljevsku vlast. Platon smatra kako je ovaj primjer dokaz da nitko nije dobar/pravedan po svojoj volji, nego zato što je na to prinuđen. Također, zaključuje da „kada god se netko osjeti dovoljno jakim za učiniti nepravdu, učiniti će je.“²⁹

Iako Platonov odgoj povezujemo s direktnim pristupom, ne možemo reći da nema naznaka indirektnog pristupa odgoju. Poveznica Platona sa indirektnim pristupom vidljiva je upravo u čitanju priča za koje smatra da se trebaju čitati od najranije dobi i vrijednosti koje djeca usvajaju samim slušanjem priča. Međutim, kod Platona priče ostaju zatvorene u osnovnim tumačenjima, ne prodire se dublje u priču, ne analizira se, već se ostaje „na površini“ priče. Može se reći kako je takav princip čitanja sličan učenju napamet jer djeca ne razmišljaju o dubini priče, nego pamte osnovne činjenice. Sve u svemu, Platonovo prepoznavanje važnosti priča očuvalo se do današnjeg doba kada su slikovnice i dječje priče središte djetinjstva i povezivanja roditelja i djece i koje utječu na njihov razvoj, pa Vonta i Balič navode kako prilikom čitanja priča s roditeljima „dijete dobiva priliku voditi aktivnost, roditelj prilagođava

²⁶ Golubović, 2018., str. 146-147.

²⁷ Platon, 2002., str. 38.

²⁸ Platon, 2002., str. 38.

²⁹ Platon, 2002., str. 39.

jezik i čitalačko ponašanje te oni zajedno razvijaju vlastiti žargon za mnoge zamisli.³⁰ A kako to izgleda u praksi, prikazati ću u kratkom istraživanju u drugom dijelu rada.

3.2.2. Aristotel

Platonov je učenik Aristotel također uvidio veliku važnost odgoja te se i sam istaknuo svojom etičkom teorijom, odnosno etikom vrlina. Aristotel je bio genij onoga vremena te se njegovo znanje širilo različitim područjima, a posebno se ističu metafizika, fizika, logika, etika, politika, psihologija, poetika i druge znanosti.³¹ Do sada su svi spomenuti filozofi govorili o odgoju s teorijskog aspekta bez uključivanja praktičnog aspekta odgoja. Aristotel dovodi do preokreta jer se on u govoru o odgoju okrenuo isključivo njegovom praktičnom dijelu. Odgojem se bavio u svojim djelima „Nikomahova etika“ i „Politika“, a razlika je u tome što se u „Nikomahovoj etici“ bavio životom pojedinca, dok se u „Politici“ bavio životom pojedinca kao građanina, odnosno životom zajednice.

U potragu za odgovorom o tome kakav je to sretan život Aristotel je krenuo u „Nikomahovoj etici“ u kojoj govori o dvije vrste vrlina ili kreposti, a to su moralne i intelektualne, odnosno etičke i dijanoetičke vrline. No, on ne daje samo popis vrlina, već one dolaze i s „uputstvom za uporabu“, pa su moralne vrline one koje se moraju vježbati i kod kojih vrijedi pravilo zlatne sredine, odnosno moramo težiti zlatnoj sredini i izbjegavati krajnosti, a intelektualne su one za koje ne vrijedi pravilo zlatne sredine, već moramo težiti da ih imamo što više.³² Zatim, intelektualne se vrline dijele na one koje ne uključuju djelovanje, a to su spoznaja principa, znanost i mudrost te vrline koje uključuju djelovanje, a to su tehničke vještine i razboritost.³³ Kako bih ukazala na važnost koju je Aristotel pridavao vrlinama, u nastavku će biti navedena mapa 1 s jasnim prikazom vrlina i njihovih podjela. Berčić navodi kako je etika vrlina ona koja nam govori kakvi trebamo biti, a ne što trebamo raditi stoga se može reći kako je ona prva koja je okrenuta prema čovjeku, odnosno čovjek je okrenut sebi, a ne drugima.³⁴ Ono što je važno kod etike vrlina je pitanje „U kakve se osobe trebamo razviti?“, pa Berčić navodi kako „zagovornici etike vrlina u tome vide njenu najvažniju i neizostavnu ulogu; ona nam ne kaže samo gdje su granice dopuštenoga već nam kaže i kakvi trebamo biti

³⁰ Vonta, Balič, 2011., str. 2.

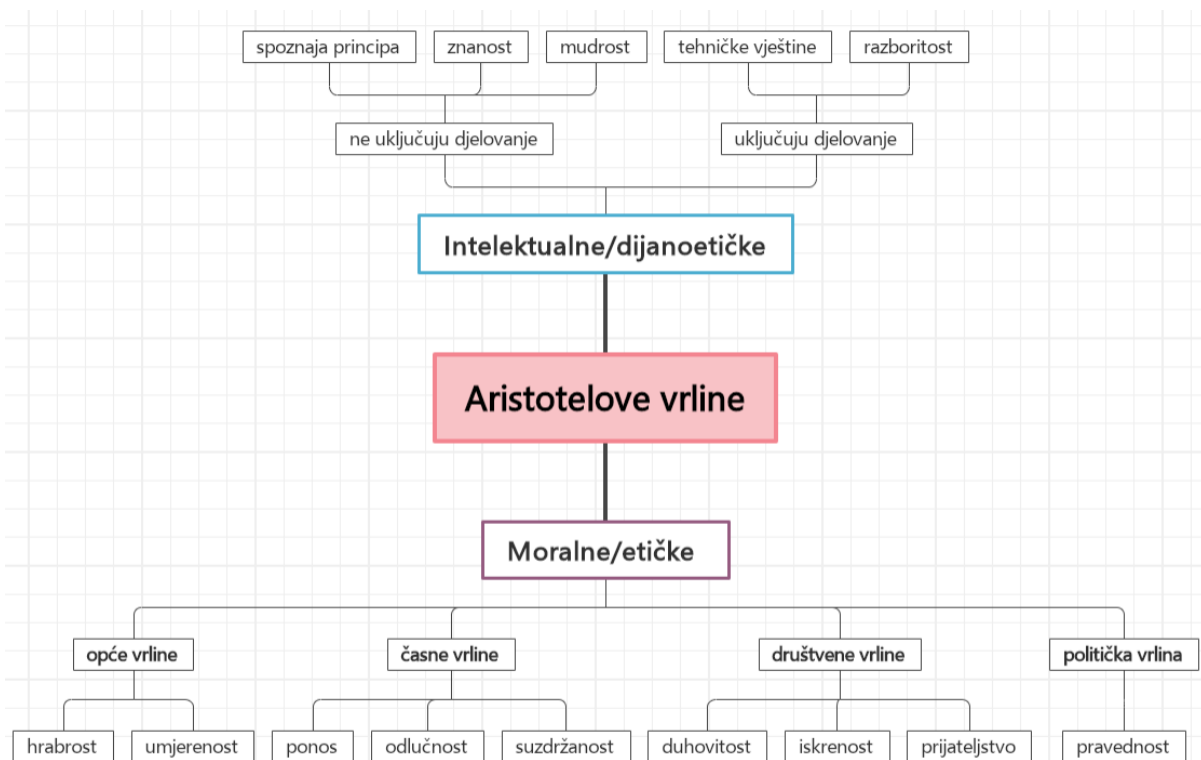
³¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3834> (stranica posjećena: 1.8.2023.)

³² Jurić, Stupalo, 2021., str. 245.

³³ Berčić, 2012., str. 149.

³⁴ Berčić, 2012., str. 150.

unutar prostora dopuštenoga i to je smisao u kojem je etika vrlina usmjerena na čovjeka dok su ostale etike usmjerene na postupke...“³⁵

Mapa 1: podjela Aristotelovih vrlina

Izdvajajući dvije vrste vrlina i podjela unutar svake, dolazimo do zaključka kako čovjek ima intelektualnu i moralnu dimenziju.³⁶ Podjela odgoja na intelektualni i moralni dovodi do dvojbe, odnosno pitanja treba li više poticati razvoj inteligencije ili karaktera kod djece? Naime, ako vrlina kao dispozicija za čovjekovo djelovanje dovodi do cilja, a cilj je moralno djelovati u svakoj situaciji te vježbati i usavršavati vrline, nekako se kao odgovor nameće da bi ipak trebalo više poticati intelektualnu dimenziju jer je upravo razum taj koji predstavlja putokaz za prihvaćanje moralnog.

Aristotelov način odgoja povezujemo s direktnim pristupom odgoju zbog toga što se pojedinca odgaja prema unaprijed zadanom modelu roditelja ili nastavnika bez mogućnosti odabira vlastitog karaktera. Dakle, Aristotel smatra kako se djeca trebaju odgajati za društvo, odnosno za zajednicu kojoj djeca pripadaju na način da ih se navikava da razlikuju dobro od zla i što činiti ili ne činiti. To nas upućuje na zaključak da je društvo iznad pojedinca jer pojedinac svojim dobrim ponašanjem dovodi do još bolje države. Jedinu vezu s indirektnim

³⁵ Berčić, 2012., str. 150.

³⁶ Golubović, 2010., str. 616.

pristupom odgoju pronalazimo u vježbanju vrlina, odnosno gledajući uzore i ponašajući se kao oni ili bolje rečeno „oponašajući uzore i identificirajući se s njima mi poprimamo i razvijamo vrline koje oni oprimjeruju.“³⁷ Obzirom da se kod indirektnog pristupa odgoju veliku važnost pridaje likovima priča, slikovnica i crtića te idolima, možemo reći kako je Aristotel bio na tragu te važnosti smatrajući kako su „moralni uzori od posebne važnosti“³⁸ jer se moralni odgoj sastoji u „razvijanju dispozicija za spontano ispravno djelovanje.“³⁹

U prošlim poglavljima govorili smo o odgoju općenito te o filozofskoj strani odgoja, spomenuli smo neke od glavnih „divova“ filozofije odgoja, odnosno putujući kroz prošlost otkrili smo kako se odgoj shvaćao tada i kada je uopće došlo do bavljenja odgojem. Vidjeli smo kako je odgoj različito shvaćen od strane različitih filozofa te kako njihovo viđenje odgoja većinom pripada direktnom pristupu uz sitne naznake indirektnog pristupa.

S druge strane, odgoj je jedan od ključnih pojmova u psihologiji. Kako bismo napravili temelje za kasnije razumijevanje indirektnog pristupa odgoju te objašnjenja zbog čega je takav pristup učinkovit, u nastavku će biti spomenute kognitivističke teorije razvoja, odnosno teorija kognitivnog razvoja Jana Piageta, sociokulturalna teorija Lava Vigotskog te teorija moralnog razvoja Lawrenca Kohlberga.

³⁷ Berčić, 2012., str. 151.

³⁸ Berčić, 2012., str. 151.

³⁹ Berčić, 2012., str. 151.

4. „Psihološka“ strana odgoja

Spomenuli smo kako je odgoj proučavan u različitim područjima te kako je filozofija prva disciplina koja je počela detaljnije razmišljati o odgoju. Obzirom da je „odgoj pedagoški-vrijednosni fenomen“⁴⁰ i proces kojim se formira, oblikuje i razvija osobnost ljudskog bića, potrebno je osvrnuti se i na „psihološku“ stranu odgoja i spomenuti velikane dječje psihologije, a to su Jean Piaget i Lav Vigotski.

4.1. Istaknuti stup dječje psihologije – Jean Piaget

Jean Piaget (1896.-1980.) bio je švicarski psiholog i filozof te jedan od najznačajnijih istraživača kognitivnog razvoja djece, a ujedno se smatra vodećim predstavnikom razvojne psihologije 20. stoljeća. Potrebno je spomenuti kako on nije prvenstveno bio ni pedagog ni psiholog što bi većina pomislila obzirom na njegova velika postignuća u tim područjima, već svoj znanstveni put započinje na području biologije u kojem je i doktorirao zoologiju radom o mekušcima. Piagetova teorija kognitivnog razvoja svoje korijene nalazi u filozofiji, biologiji i Rousseauovom nativističkom pristupu⁴¹ te se bavi razvojem dječje spoznaje. Kada govori o spoznaji, referira se na znanje, a glavna ideja ove teorije jest da je dječje ponašanje odraz organizacije znanja ili inteligencije.⁴² Također, pridaje se važnost i biološkoj naobrazbi, a inteligenciju vidi kao asimilaciju i adaptaciju, pa prema tome inteligencija je proces te ona nije nešto što dijete ima, već nešto što dijete čini. Asimilacija i akomodacija su dva procesa koja jedan drugoga nadopunjuju, a kroz koje se odvija prilagodba. Asimilacija se definira kao interpretacija novih iskustava na temelju postojećih znanja te način na koji se nove informacije uklapaju u postojeće sheme. S druge strane, mijenjanje postojećih spoznajnih struktura kako bi se uskladile s novim iskustvom naziva se akomodacija. Ti procesi pripadaju osnovnim pojmovima Piagetove teorije te zahvaljujući njima dolazi do razvojnih promjena.⁴³ Dakle, „razvoj je za Piageta konstantna reorganizacija znanja u nove i sve složenije kognitivne strukture/sheme, što omogućuje sve efikasnije funkcioniranje djeteta u problemskim situacijama.“⁴⁴ Za kognitivni razvoj možemo reći da je to aktivni proces jer djeca aktivno

⁴⁰ Vukasović, 2010., str. 97.

⁴¹ Uvjerenje da je dijete određeno svojom prirodom koju ništa ne može promijeniti, pa ni iskustvo, okolina ni odgoj. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43089>, stranica posjećena: 22.8.2023.)

⁴² Tatalović Vorkapić, 2013., str. 22.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

⁴³ Bilješke s predavanja – kolegij Razvojna psihologija

⁴⁴ Tatalović Vorkapić, 2013., str. 32.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

konstruiraju razumijevanje svijeta oko sebe.⁴⁵ Može se reći da su djeca kao spužve koje upijaju sve informacije iz okoline i svijeta, oni te informacije uzimaju te ih oblikuju dok god ih ne smjeste u spoznajnu organizaciju.⁴⁶ Već smo i kod Aristotela vidjeli da je zajednica veoma važna za ljude i općenito za vođenje sretnog života, upravo je to ono što i ovdje možemo preslikati jer je za razvoj djece potrebna okolina. Naime, djeca se rađaju sa svim potencijalima za formiranje i razumijevanje stvari u svijetu, ali oni bez interakcije s okolinom, zajednicom, roditeljima te stvari ili koncepte jednostavno neće moći razumjeti. Dakle, okolina je ta pomoću koje dijete stvara svoju sliku svijeta.⁴⁷ Razvojem mozga i odrastanjem djeteta dolazi do povećavanja iskustva te djeca prolaze kroz razvojne stadije. Kako bi se što jasnije objasnili stadiji razvoja, u nastavku će biti prikazani u tablici 1.

RAZDOBLJE	DOB	OPIS
Senzomotoričko	0-2	Dijete spoznaje svijet kroz izravno djelovanje koje se odražava u senzomotoričkim shemama. Tijekom ranog djetinjstva te sheme postaju sve složenije i povezanije.
Predoperacijsko	2-6	Dijete može rješavati probleme pomoću predočavanja, umjesto izravnim djelovanjem. Mišljenje je brže, učinkovitije, pokretljivije i više socijalno uklopljeno. Dolazi do ograničenja kao što su egocentrizam i centracija.
Period konkretnih operacija	6-12	Pojava operacija koje predstavljaju sustave unutrašnjeg djelovanja koje se nalazi u podlozi logičkog rješavanja problema. Dijete počinje shvaćati različite oblike konverzacije, klasifikacije i odnosnog rasuđivanja.
Period formalnih operacija	>12	Daljnji razvoj operacija dovodi do operacijske sposobnosti hipotetičko-deduktivnog rasuđivanja. Misao započinje s pretpostavkom i kreće se sustavno i logično prema stvarnosti.

Tablica 1: Periodi kognitivnog razvoja Jeana Piageta

⁴⁵ Tatalović Vorkapić, 2013., str. 34.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

⁴⁶ Tatalović Vorkapić, 2013., str. 32.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

⁴⁷ Tatalović Vorkapić, 2013., str. 32.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

Ove četiri Piagetove faze glavne su faze kognitivnog razvoja, svaka osoba kroz njih prolazi i nemoguće je promijeniti njihov slijed. Piaget je „Zaključio da djeca iste dobi imaju karakterističan način razmišljanja, te da postoje kvalitativne razlike u načinu razmišljanja na različitim stupnjevima razvoja. Iz toga je zaključio da je kognitivni razvoj diskontinuiran.“⁴⁸

U nastavku ćemo upoznati još jednu veoma važnu osobu, a to je Lav Vigotski i njegova sociokulturalna teorija razvoja. Ako dobro pogledamo sam naziv teorije možemo zaključiti kako se ona uvelike poziva na važnost društva i zajednice u razvoju i odgoju djeteta. S druge strane, Piaget je davao malo važnosti kulturi jer je smatrao da je razvoj pod utjecajem maturacijskih faktora.

⁴⁸ Tatalović Vorkapić, 2013., str. 34.
https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

4.2. LAV među psiholozima VIGOTSKI

Lav Vigotski (1896.-1934.) sovjetski je psiholog te jedan od pionira dječje psihologije kojemu možemo pripisati razvoj najutjecajnijih suvremenih teorija o utjecaju društva i socijalnog iskustva na kognitivni razvoj.⁴⁹ Kao zanimljivost koju vezujemo uz Vigotskog jest to da nije diplomirao psihologiju, iako je veoma plodno djelovao upravo u tom području, međutim prvotno područje koje ga je zanimalo i u kojem je diplomirao bila je književnost i lingvistika, a bavio se i književnom kritikom, dok je svoj rad na području psihologije započeo 1924. godine. Jedan od mnogih studentskih radova koje je napisao bio je i esej o Hamletu Williama Shakespeara, a knjiga „Psihologija umjetnosti“ predstavlja preokret koji će ga dovesti do proučavanja psiholoških pojava.⁵⁰ Vigotski je umro u 37. godini svoga života, stoga nije imao prilike razraditi svoju teoriju, pa ni dočekati objavu svog osnovnog djela „Mišljenje i govor“ u kojem je razradio sociokulturnu ideju dječjeg razvoja u kojem razvoj jezika smatra odlučujućim čimbenikom.⁵¹

Model ljudskog razvoja koji je nazvan sociokulturalnim pristupom na kognitivni razvoj pojedinca gleda kao na proizvod kulture kojoj pripada, dok se razvoj odvija kroz socijalnu interakciju s drugima među kojima se prvotno ističu roditelji. Jedan pojam koji se nalazi među važnijim u njegovom modelu razvoja je i internalizacija koja predstavlja učenje od okoline te utjecaj socijalnih iskustava na razvoj djeteta.⁵² Mogli bismo reći da kod Piageta razvoj ide iznutra prema van, dok kod Vigotskog izvana prema unutra pri čemu je izrazito važna socijalna interakcija za usvajanje mišljenja i ponašanja unutar određene kulture. Ovaj model razvoja karakteriziraju zajednički razgovori kako roditelja i djece, tako i ostalih koji ulaze u kontakt s djetetom pri čemu se ostvaruje suradnja s članovima društva.⁵³ Vigotski stavlja veliku važnost na „usmenu predaju“ jer proučava na koji način se vrijednosti, običaji, vjerovanja i vještine prenose s generacije na generaciju, dok komunikacija postaje sastavni dio djetetova mišljenja što dovodi do zaključka da je kognitivni razvoj društveno posredovani proces.⁵⁴ Vigotski je vjerovao kako je razvoj rezultat dijalektičkog procesa tijekom kojega djeca uče rješavati

⁴⁹ <https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/> (stranica posjećena: 5.08.2023.)

⁵⁰ <https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/> (stranica posjećena: 5.08.2023.)

⁵¹ <https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/> (stranica posjećena: 5.08.2023.)

⁵² Tatalović Vorkapić, 2013., str. 35.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

⁵³ Tatalović Vorkapić, 2013. str. 35.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

⁵⁴ Tatalović Vorkapić, 2013. str. 35.

https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/razvojna_psihologija.PDF

probleme s nekim drugim – roditeljima, učiteljima, vršnjacima, braćom ili sestrama.⁵⁵ Upravo je to značajka indirektnog pristupa odgoju, komunikacija, postavljanje raznih pitanja i vođenje djeteta do odgovora pazeći pritom na faze razvoja koje nam je dao Piaget. Razumijevanje razvoja veoma je važno kako bismo znali što točno dijete može razumjeti, kako bismo znali kada je dijete spremno za određenu raspravu te kada postaviti određena pitanja.

Iako su već istaknute razlike između Piageta i Vigotskog, potrebno je spomenuti još jednu razliku, a to je da je Vigotski, za razliku od Piageta, „pridavao značajnu pažnju govoru male djece (kada djeca govore sama sebi za vrijeme rješavanja zadataka) smatrajući da on izrasta iz zajedničke interakcije s odraslima i roditeljskog govora koji u situacijama zajedničkih rješavanja zadataka dominantno uključuje vođenje i reguliranje djeteta.“⁵⁶ Dakle, vidimo da je pristup Lava Vigotskog veoma blizu onoga što se smatra indirektnim pristupom odgoja, budući da na dijete utječe interakcija s članovima društva tijekom kojih oni formiraju svoja mišljenja i uz pomoć kojih spoznaju kako bi trebali reagirati u određenim situacijama.

U nastavku ovoga rada dati ćemo definicije direktnog i indirektnog pristupa odgoju. No, prije nego krenemo na definiranje spomenutih pristupa, prikazat ćemo kako poučavati dijete moralu uz pomoć Kohlbergova pristupa. Pitanje koje se nameće, a na koje će se odgovor dati u nastavku rada, jest „Što nam može pomoći kod indirektnog pristupa odgoju, a da se izbjegnemo negativne posljedice istog?“.

⁵⁵ <https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/> (stranica posjećena: 5.08.2023.)

⁵⁶ <https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/> (stranica posjećena: 5.08.2023.)

5. Kako poučavati moralu?

Kako bismo pripremili djecu za život u ovom globaliziranom, užurbanom svijetu kojega odlikuju brze i vrlo česte promjene, potrebno je odrediti koji ćemo pristup odgoju odabrati. Naime, u današnjem svijetu u kojemu je narušen moral i moralne vrijednosti, a društvo je zaokupljeno „samim sobom“, nameće se pitanje „Kako uopće formirati i pomoći djetetu da formira vlastiti identitet i vrijednosti?“. Svi kažu kako je vrlo teško odgajati djecu, a u sadašnje vrijeme odgoj nailazi na poteškoće zvane društvene mreže ili mediji. Kada otvorimo društvene mreže vidimo kako svi teže nekakvom savršenstvu i materijalnom bogatstvu, svačije slike izgledaju savršeno, svi izgledaju sretno, svi su „bogati“. Zašto je riječ bogati pod navodnicima - zbog toga što su društvene mreže samo privid stvarnosti, ljudi lažiraju stvarnost kako bi drugi mislili da je u njihovom životu sve savršeno, dok je realnost često drugačija. Međutim, obzirom da djecu privlači upravo takav život, oni niti ne znaju da to nije stvarno i teže pripadnosti društvu, teže materijalnom bogatstvu ili bilo čemu što će ih u društvu učiniti vidljivima. Zato mi kao roditelji i kao odgojitelji imamo veliku dužnost, a to je implementirati moralne vrijednosti djeci, pokazati im što je dobro, a što loše te ih naučiti kako da prepoznaju istinu kako ne bi vjerovali svemu što im se prikazuje na Internetu ili društvenim mrežama. Jednom kada naučimo dijete vrijednostima i moralu, ono će se lakše moći nositi s problemima na koje naiđe tokom svog života. No, kako ćemo to postići? Najprije je potrebno definirati što je to moral. Enciklopedijska definicija morala jest da je to sustav nepisanih društvenih normi koje određuju način ponašanja u određenoj društvenoj skupini, zajednici, a zasnivaju se na običajima i na općenito prihvaćenim mjerilima vrednovanja postupaka sa stajališta načela dobra ili zla.⁵⁷ Sada kada znamo definiciju morala, upoznat ćemo američkog psihologa koji je istraživao na koji način djeca razvijaju moral i dolaze do moralnog rasuđivanja.

⁵⁷ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41862> (stranica posjećena: 5.08.2023.)

6. Lawrence Kohlberg

Američki psiholog i pedagog, Lawrence Kohlberg istraživao je kako djeca razvijaju moral, odnosno kako dolaze do moralnog rasuđivanja. Kohlberg je moralni razvoj strukturirao u tri razine od kojih se svaka dijeli na dvije podfaze, a svaka od njih se sastoji od društvene i moralne komponente. Kako bi se bolje prikazala Kohlbergova teorija moralnog razvoja, u nastavku ću prikazati Tablicu 2. koja je preuzeta od Tatalović Vorkapić.

PRETKONVENCIONALNA RAZINA (4-10 godina)	
1. Heteronomna moralnost	Moral proizlazi iz moći i autoriteta.
2. Individualnost i instrumentalnost	Biti moralan znači voditi brigu o sebi.
KONVENCIONALNA RAZINA (10-13 godina)	
3. Prilagodavanje drugima	Biti moralan znači činiti ono zbog čega će te drugi voljeti. Ispravno je ono što je u skladu sa zakonom.
4. Red i zakon	
POSTKONVENCIONALNA RAZINA (>13 godina)	
5. Društveni ugovor	Ljudska prava važnija su od zakona.
6. Univerzalna etička pravila	Moralnost je stvar osobne svijesti.

Tablica 2: Kohlbergova teorija moralnog razvoja

U tablici je vidljivo kako je predkonvencionalna razina najranije razdoblje moralnog razvoja koje je uvjetovano vanjskim utjecajima te se teži dobivanju nagrade i izbjegavanju kazne.⁵⁸ Druga razina je konvencionalna te ju obilježava prihvaćanje društvenih pravila koja se vezuju za ono što je dobro i što je moralno. U to vrijeme adolescenti i odrasli internaliziraju moralne standarde koje su naučili od svojih roditelja i uzora. Posljednja, postkonvencionalna faza, temelji se na prosudbi pojedinca o individualnim pravima i pravdi. Ovoj razini pripada veoma mali postotak ljudi i to iznad dvadeset i pete godine, a riječ je o manjini koja razmišlja o etičkim načelima te donose odluke na temelju prava, dužnosti, vrijednosti koje su univerzalne.⁵⁹

Prema Kohlbergu, prijelaz iz faze u fazu događa se onda kada dijete doživi kognitivni sukob do kojega dolazi kada djeca sudjeluju u donošenju odluka zajedno s drugima,

⁵⁸ Stipić, 2021., str. 7.

⁵⁹ Stipić, 2021., str. 9.

raspravljajući pri tom o moralnim pitanjima. Budući da dolazi do mnogo suprotstavljenih gledišta dolazi do toga da dijete ne može više pohranjivati i vladati novim informacijama sa svojim postojećim pogledom na svijet, pa taj misaoni sukob rješavaju promjenom načina mišljenja i prelaze na višu fazu.⁶⁰ Kohlberg je svoje istraživanje temeljio na primjerima moralnih dilema uz koje je ispitanicima postavljao pitanja i potpitanja te bilježio njihove odgovore nakon čega je zaključio kako se odgovori i razlozi ispitanika mijenjaju tokom odrastanja. Ono što je zaključio jest da se kod obrazloženja odluke najviše može zaključiti o moralnom razvoju djeteta. Heinzova dilema primjer je dileme koju je predstavio ispitanicima, a u kojoj se predstavlja jedno neetičko postupanje, odnosno treba se odabrati između većeg i manjeg zla. Spomenuta dilema je sljedeća: Heinzova supruga boluje od raka i njezini liječnici smatraju kako bi je mogao spasiti samo jedan lijek. Taj lijek otkrio je lokalni ljekarnik koji ga je izradio za dvjesto dolara po dozi i prodao po dvije tisuće dolara. Gospodin Heinz imao je samo tisuću dolara te je pitao svoje poznanike i prijatelje ako bi mu mogli posuditi novac. Također, pregovarao je s liječnikom za nižu cijenu ili za više vremena za prikupljanje dok mu banka ne odobri kredit. No, ljekarnik ga je odbio prodati za manje, pa je Heinz ukrao lijek kako bi spasio svoju suprugu.⁶¹ Na temelju te dileme, Kohlberg je postavljao pitanja ispitanicima kako bi prikupio promišljanja i objašnjenja za postupke. Neka od pitanja koja bismo trebali postaviti djeci kako bismo potaknuli kritičko mišljenje jest „Je li to trebao učiniti i zašto?“, „Zašto mu ljekarnik nije dao lijek s odgođenim plaćanjem kada je u interesu nečiji život?“, „Je li ljekarnik zbog toga zločest ili nije?“, „Zašto mu poznanici nisu htjeli pozajmiti novac za lijek?“, „Je li krađa u ovome slučaju opravdana ili ipak nije?“, „Treba li krađa biti opravdana u ovakvim slučajevima?“.

Vidimo da postoje razna pitanja kojima možemo voditi raspravu s djecom, a jedina je razlika u odgovorima koji će se temeljiti na stupnju razvoja djece. Kod indirektnog je pristupa postavljanje pitanja ključno jer dobrim pitanjima vodimo učenika ka ispravnom odgovoru i pomažemo mu u razumijevanju. „Cilj je od početka dijaloga poticati dječju znatiželju koja djecu stimulira da ozbiljno započnu promišljati o zadanoj temi. Djeca nakon ovakvog 'filozofskog procesa' mogu voditi kvalitetan dijalog, kritički prihvaćati ili odbacivati tuđe, ali i vlastito mišljenje.“⁶²

⁶⁰ Tatalović Vorkapić, 2013., str. 156.

⁶¹ Stipić, 2021., str. 6.

⁶² Ćurko, 2017., str. 178.

Možemo reći kako se takvim dilemama i pričama može indirektno pristupiti odgoju jer navodimo dijete na razmišljanje i potičemo razgovor o nekim teškim situacijama kako bi dijete uvidjelo do kakvih posljedica dovodi određeno ponašanje te kako bi odredilo moralnost nekog ponašanja. Također, ovakvim se dilemama i pričama, kao i slikovnicama i crtićima, što ćemo vidjeti u nastavku, djecu potiče na kritičko razmišljanje, ona ulaze dublje u priču i problem te pokušavaju sagledati stvari iz različitih perspektiva kako bi mogli donijeti određene zaključke o određenom postupku. S time se slagao i Peterson koji smatra kako kroz korištenje sve kompliciranijih problema, roditelj/učitelj pokušava stimulirati djecu ili učenike da napreduju do viših razina moralnog razmišljanja.⁶³

⁶³ Peterson, 1986., str. 109.

7. Odgoj za karakter iliti direktni pristup odgoju

Direktni pristup odgoju povezujemo s tradicionalnim odgojem, naglašava se važnost školskog obrazovanja u poučavanju vrijednostima što znači da je aktivna uloga nastavnika u školi i roditelja kod kuće ključna kod direktnog pristupa. Ovim se pristupom poučavaju vrijednosti i vrline za koje se smatra da bi ih dijete trebalo usvojiti i „izravno se navodi sadržaj poučavanja kroz donošenje popisa moralnih vrlina, kao što su odgovornost, prijateljstvo, hrabrost, itd.“⁶⁴ Obzirom na to, možemo reći kako se kod direktnog pristupa ne stavlja naglasak na analizu spomenutih vrijednosti, već na poticanje djece da ih usvoje i ponašaju se u skladu s njima. Ovdje značajnu ulogu imaju emocije koje služe kao poticaj na razmišljanje i daljnje djelovanje. Direktni pristup često nazivamo „odgoj za karakter“ koji je početkom 20. stoljeća doživio vrhunac. „Odgoj za karakter“ je pristup kojim se želi postići da djeca postanu odgovorni građani na način da ih se poučavaju, kao što je i spomenuto, vrline, vrijednosti i ponašanja za koja se smatra da dovode do odgovornosti. Ovdje možemo napraviti analogiju s Platonovom spiljom. Naime, kada onaj koji se oslobodi i izađe iz spilje dođe do pravih odgovora i pokuša ih prenijeti ostalim zarobljenicima, oni ga smatraju ludim i ne vjeruju u ono što govori. Dakle, direktno prenošenje informacija u ovome slučaju nije pomoglo.

Lickona govori kako je „odgoj karaktera star koliko i odgoj i obrazovanje“⁶⁵ i navodi kako je kroz čitavu povijest obrazovanje imalo dva cilja, a to su da pomogne ljudima da postanu pametni i dobri. Upravo se zbog takvog shvaćanja direktnog pristupa on povezuje sa tradicionalističkim načinom odgoja kao razvijanja vrlina i vrijednosti te navođenje djece na usvajanje istih i ponašanje u skladu s njima. Međutim, kritika koja se upućuje jest da ovakav pristup dovodi do indoktrinacije jer se smatra kako se pokušavaju nametnuti djeci određene vrline i vrijednosti te kulturne vrijednosti s političke pozicije.⁶⁶ Stoga, Kohn govori kako se tako samo serviraju djeci nekakve gotove istine, a da im se pritom oduzima mogućnost da aktivno sudjeluju u stvaranju istine, promišljanju i donošenju odluka. Rakić i Vukušić navode „kako svatko dobar život i ljudski napredak definira na svoj način, zastupajući različite vrijednosti unutar „vreće ugrabljenih“ vrlina, dolazi do relativiziranja vrijednosti koje se poučavaju. Drugi problem koji kritičari navode odnosi se na to da se vrijednosti koje su konačno odabrane ne temelje na psihološkim istraživanjima.“⁶⁷

⁶⁴ Rakić, Vukušić, 2010., str. 776.

⁶⁵ Lickona, 1993., str. 6.

⁶⁶ Rakić, Vukušić, 2010., str. 777.

⁶⁷ Rakić, Vukušić, 2010., str. 777.

Sada ćemo vidjeti kakav je to odgoj za vrijednosti, odnosno indirektni pristup odgoju, što je ujedno i ključni dio ovoga rada te na koji se način on razlikuje od direktnog pristupa, prikazati ću svoje istraživanje uz četiri primjera i u konačnici odgovoriti na pitanje koje se nalazi u naslovu ovoga rada.

8. Odgoj za vrijednosti iliti indirektni pristup odgoju

Prije nego krenemo detaljnije govoriti o odgoju za vrijednosti, potrebno je definirati što su to uopće vrijednosti. Kada bismo nekoga upitali da nam odgovori na to pitanje, mnogi bi odgovorili kako je za njih vrijednost njihova obitelj, djeca, prijatelji ili općenito voljeni ljudi koji ih okružuju, no druga polovica ljudi ipak bi vrijednostima smatrala posao koji rade, novac ili materijalna dobra u njihovom životu. Vrijednosti su ono što nas pokreće i potiče na djelovanje, a u tome bi se svi složili jer i obitelj i materijalna dobra nas pokreću i potiču na djelovanje. Vidimo kako su vrijednosti teške za definiranje, pa je, kako kaže Berčić, priroda vrijednosti predstavljala pravi izazov za filozofe.⁶⁸ Postoji mnogo definicija vrijednosti koje ovise o području unutar kojega se proučavaju i nema jedne općeprihvaćene definicije vrijednosti, ali možemo reći kako su to uvjerenja određenih osoba koje pojedinca motiviraju na djelovanje. S vrijednostima se ne rađamo, već ih usvajamo tijekom života i uvelike su pod utjecajem društva u kojem živimo i osoba s kojima se družimo, stoga ljudi usvajaju vrijednosti s kojima su odgojeni i na temelju njih određuju ponašanja kao moralna ili nemoralna. Dakle, ima mnogo različitih vrijednosti s obzirom na to koliko ima ljudi, pa to može dovesti do sukoba jer se različite vrijednosti i mišljenja sukobljavaju te je nemoguće odrediti „pobjednika“.⁶⁹ Zbog toga je potrebno u odgoj i obrazovanje, kao što učimo razne predmete, uvesti i odgoj za vrijednosti i moral jer oni su temelj za život u miru i slozi i dovode do napretka u društvu.

Indirektni pristupi odgoju, kako navode Rakić i Vukušić, sadrže nekoliko metoda koje se slažu u tome da je najbolji način za poučavanje vrijednosti i morala poticanje i razvoj mišljenja kod djece kako bi djeca sama mogla razviti svoje vrijednosti. Za razliku od direktnog pristupa koji naglasak stavlja na sadržaj poučavanja i posebice na literaturu koja se koristi, kod indirektnog se pristupa naglasak premješta na procese poučavanja. Drugim riječima, ne daju se djeci gotove istine i vrijednosti, već ih se poučava kritičkom razmišljanju. Na taj način, odgajatelj postaje voditelj na putu do rješenja i istine jer se ne poučava određeni sadržaj, već se dijete vodi i pomaže kod konstruiranja vlastitih vrijednosti. Upravo se time izbjegava jedna od kritika koja je upućena direktnom pristupu, a to je da on dovodi do manipulacije.⁷⁰

⁶⁸ Berčić, 2012., str. 200.

⁶⁹ Berčić navodi kako se dugo vremena vodi rasprava o tome postoje li vrijednosti uopće, otkrivamo li ih ili stvaramo sami te navodi različite etičke teorije koje govore o vrijednostima. Također, pita se jesu li norme i vrijednosti isto, odnosno razlikuju li se ili ipak ne.

⁷⁰ Rakić, Vukušić, 2010., str. 778.

Postoji nekoliko važnih metoda unutar ovoga pristupa. Jedna od njih koja je i najpoznatija jest i Kohlbergova metoda moralnog razmišljanja, koja je detaljnije obrađena u jednom od prethodnih poglavlja, a koja se temelji na raspravi o moralnim pitanjima čime se potiče razvoj učenikovog moralnog prosuđivanja. Time se djecu potiče na razmišljanje i donošenje odluka i objašnjenja za moralne dileme i često neetičke probleme. Time se fokus stavlja na moralno rasuđivanje, dok je objašnjenje odgovora često bolji pokazatelj moralnog razvoja nego sam odgovor. Također, Kohlberg je bio protiv poučavanja vrlina zbog toga što su one relativne te se razlikuju od društva do društva.

Druga metoda koju je potrebno spomenuti smatra kako je proces vrednovanja unutarnji i relativan, a univerzalan skup vrijednosti se ne pretpostavlja. Ovom metodom učenici raspravom objašnjavaju i razjašnjavaju vlastite vrijednosti, ne prihvaćajući one vrijednosti koje se nameću izvana.

Posljednja, a možda i najvažnija metoda koja uvelike doprinosi tome da djeca i mladi donose dobre i ispravne odluke je kritičko razmišljanje. Ova je metoda usmjerena razvijanju kognitivnih vještina koje služe za analiziranje vrijednosti, čime djeca razvijaju svoje vrijednosti i mišljenja o raznim pitanjima. Ovo se ne odnosi samo na djecu školske dobi, već i na djecu vrtićke dobi koja još i više trebaju indirektni pristup kako bi neki roditeljski savjet poslušali što ćemo vidjeti i u jednom od primjera koji slijede u sljedećem poglavlju. Dakle, kako bi se kod djece uopće razvio vrijednosni sustav, oni trebaju razviti vještine kritičkog razmišljanja, a neke od tih vještina uključuju logiku, moralne dispozicije, otvoren i nepristran um.⁷¹ Stoga, važnije je da djeca razviju kritičko mišljenje negoli vrijednosti jer će do njih svakako doći ukoliko razviju potrebne vještine kritičkog razmišljanja. Kada uspiju razviti te vještine, to će im omogućiti da promišljaju i uspoređuju različite vrijednosti, da analiziraju svoje ponašanje, ali i ponašanje drugih ljudi, da analiziraju posljedice koje proizlaze iz određenoga ponašanja bilo da su te posljedice pozitivne ili negativne, a ono što je najvažnije, ono što predstavlja konačan cilj je pronalaženje i usvajanje onih ciljeva koji će im pomoći i koji će ih voditi u životu.

Iako je ovaj pristup definitivno u prednosti u odnosu na direktni pristup, ipak dolazi do kritika koje upućuju na to da se previše stavlja naglasak na kognitivnu dimenziju dječjeg razvoja, a da se pritom zanemaruje emocionalna i ponašajna dimenzija.⁷² Rakić i Vukušić kažu kako „među ostalim važnim problemima koje navode kritičari indirektnog/kognitivno-

⁷¹ Rakić, Vukušić, 2010., str. 778.

⁷² Rakić, Vukušić, 2010., str. 778.

razvojnog pristupa ističe se relativizam, koji ne pravi razliku između dobrog i lošeg, već se to prepušta pojedincu. Jednako tako, to može dovesti i do prekida veze između vrijednosti u društvu i vrijednosti koje osoba stvara osobnim iskustvom.⁷³ No, iako postoje kritike ovoga pristupa, vidljivo je kako on prednjači u odnosu na direktni pristup odgoju i obrazovanju zbog toga što djeca na temelju primjera osoba, ponašanja i posljedica do kojih dolazi određenim ponašanjem mogu razviti ispravne vrijednosti te čak promijeniti mišljenje o nekim stvarima. Ako se ovakav pristup koristi od najranije dobi, on će dovesti do mnogo osvještenije djece koja će promišljati o nekakvom postupku prije negoli ga počine, a i koja će znati do čega će ih dovesti pogrešno razmišljanje/postupak. Uzimajući to u obzir, u nastavku slijede četiri primjera koji nam pokazuju kako indirektan način dovodi do itekako pozitivnih posljedica po djecu i njihov razvoj i mišljenje.

⁷³ Rakić, Vukušić, 2010., str. 779.

9. Primjer 1.: „Crvenkapica“ i „Vuk koji je ispao iz knjige“

Za ovaj dio rada možemo reći da je praktičan, za razliku od teorijskog prvog dijela. Sada prelazimo na primjere koji će nam pokazati kako to točno izgleda indirektan pristup odgoju te kako se provodi. Najprije će se to učiniti na primjeru dvije slikovnice, jedne svima poznate bajke „Crvenkapica“ i jedne manje poznate slikovnice za koju se nadam da će postati sve poznatija jer uvelike pomaže u odgoju sa svojih trinaest vrlo poučnih priča, a to je filozofska slikovnica „Filozofija – ma što pak je to?“ Brune Ćurka i Matije Škerbića. Posljednja dva primjera ticati će se djece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta. Jedna priča tiče se TikToka, društvene mreže koja i nije tako bezopasna te klasične priče koju nalazimo u gimnazijskim programima, a to je priča o hitnom traktu. No, krenimo najprije s predškolskim uzrastom i našim slikovnicama.

Slikovnica je, prema definiciji, knjiga sa slikama namijenjena djeci.⁷⁴ Ona zaokuplja dječju pozornost slikama koje se nalaze u njoj, budući da djeca zapažaju slike prije nego što počnu pričati, slikovnica je „pomoćnik“ koji potiče na uočavanje, razmišljanje, verbalno izražavanje, razvija maštu, ali i utječe na emocionalni razvoj. Važno je da sadržaj slikovnice bude prilagođen djeci, a tekst koji ima u funkciji je razumijevanja slike.⁷⁵ Postoji jedna slikovnica koja je poznata gotovo svima, a to je „Crvenkapica“. „Crvenkapica“ je među poznatijim bajkama za malu djecu čiju su najpoznatiju verziju napisala braća Grimm u 19. stoljeću. Svima nam je poznata radnja bajke braće Grimm, a pogotovo završetak bajke kada vuk pojede Crvenkapicu i njezinu baku nakon čega dođe lovac i izvadi ih iz vukova trbuha. Međutim, malo tko zna kako su prvotne verzije ove bajke bile puno strašnije nego što je to posljednja, svima dobro znana verzija braće Grimm. Ukratko, u verziji Charlesa Perraulta iz 1697. godine vuk također ubije baku, ali tu dolazi do vrlo jezivih elemenata jer bakino tijelo vuk izreže i stavi u smočnicu, dok krv iscijedi u bocu vina. Nakon toga, natjera Crvenkapicu da provede vrijeme s njim u krevetu prije nego ju pojede.⁷⁶ Dakako, ovakva verzija nikako nije bila za djecu, obzirom na to da je bila strašna i jeziva, pa je došlo do izmjena u sadržaju te su uklonjeni motivi nasilnog ili seksualnog sadržaja kako bi bajka bila prilagođena za čitanje dječjoj publici.⁷⁷

⁷⁴ Slikovnica - <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56641> (stranica posjećena 9.08.2023.)

⁷⁵ Slikovnica - <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56641> (stranica posjećena 9.08.2023.)

⁷⁶ <https://www.telegram.hr/zivot/ovih-5-izvornih-verzija-bajki-mogle-bi-u-potpunosti-unistiti-vase-omiljene-likove-iz-djetinjstva/> (stranica posjećena: 4.09.2023.)

⁷⁷ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23398> (stranica posjećena: 9.08.2023.)

U nastavku ću prikazati vlastito istraživanje, svojevrsni eksperiment koji sam provela sa svojim petogodišnjim sinom koji je u vrijeme istraživanja imao tri i pol godine. Napominjem kako moje istraživanje nema veze sa znanstvenim istraživanjem, a zaključke koje ću u nastavku navesti nisu znanstveno poduprti, već su to zaključci do kojih sam došla proučavanjem ponašanja moga sina.

Pa krenimo, „Crvenkapica“ je bajka koja je veoma poučna i govori djeci kako se trebaju čuvati nepoznatih ljudi te kako trebaju slušati ono što im roditelji kažu. Međutim, kada tu bajku čitamo djetetu koje ima manje od pet godina, vrlo je vjerojatno kako im neće pouka zaokupiti pažnju, već to da je vuk pojeo Crvenkapicu i njezinu baku, a sljedeće rečenice: „Zato nije htio pucati u vuka, već je uzeo škare i otvorio mu trbuh. Čim je lovac otvorio vuku trbuh, iz njega su iskočile Crvenkapica i baka.“⁷⁸ ono su što šokira dijete, barem je tako bilo sa mojim sinom. Naime, kako sam mu ja čitala priču, vidjela sam kako je sve u redu do trenutka kada vuk pojede baku i Crvenkapicu, nakon čega slijedi strah od šume i strah da će vuk pojesti i njegovu baku. Slijede dani ispunjeni pitanjima „Hoće li vuk pojesti i moju baku?“, „Postoji li vuk?“, „Je li vuk i u našoj šumi iza kuće?“. Iako sam mu pokušala objasniti kako kod nas nema vuka i kako on neće pojesti i njegovu baku, uspjeha nije bilo jer mu je susjed, dječak stariji godinu dana od njega, rekao kako se vuk nalazi u šumi iza naše kuće i kako je „jako strašan“. Nakon toga, pitanjima i strahovima od vukova i šume nema kraja sve dok za rođendan nije dobio jednu dječju priču koja nosi naslov „Vuk koji je ispao iz knjige“ dvaju autora Thierryja Robberegta i Gregoira Mabirea.⁷⁹

„Vuk koji je ispao iz knjige“ je priča o jednom vuku koji je ispao iz svoje knjige koja je pala na pod zbog nereda na policama. Umjesto u svojoj knjizi, vuk se sada nalazio u Sofijinoj sobi u kojoj se nalazila i mačka koja se, čim ga je vidjela, počela oblizivati. Vuk je bio prestrašen zbog toga što ga je mačka htjela pojesti i htio se vratiti u svoju knjigu, međutim to je bilo bezuspješno jer nije mogao pogoditi točnu stranicu na kojoj se morao pojaviti te ga izbace. Zatim je krenuo tražiti utočište u drugim knjigama koje su bile na polici. Jedna među njima bila je knjiga o dinosaurima, druga knjiga govorila je o princezama, ali su ga iz obje izbacili jer se nije mogao uklopiti u priču. Naposljetku, utočište pronade u šumi u kojoj je naišao na jednu djevojčicu s crvenom kapicom koja ide u posjet svojoj baki, ali se rasplakala jer vuk kojeg je čekala nije došao na vrijeme. Ovdje dolazi do preokreta koji ovoga vuka čini pozitivnim likom jer on umjesto da prevari djevojčicu i pojede i nju i baku, on joj pomogne na

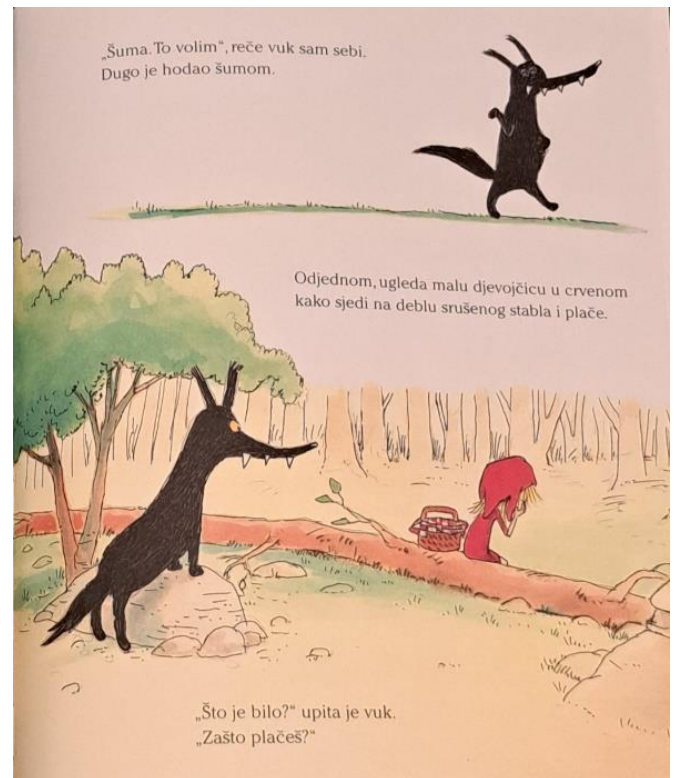
⁷⁸ <https://www.bajke.hr/crvenkapica-grimm/> (stranica posjećena: 12.08.2023.)

⁷⁹ Robberecht, Mabire, (2017) *Vuk koji je ispao iz knjige*. Planetopija: Zagreb.

putu do bakine kućice i postanu prijatelji. Kako bih bolje dočarala priču, u nastavku slijede fotografije bitnih stranica.

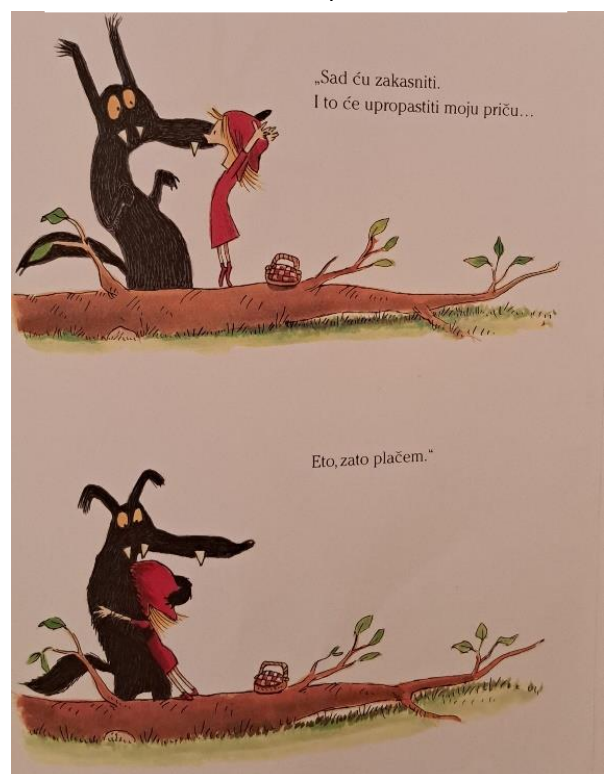
Slika 1: naslovna stranica priče „Vuk koji je ispao iz knjige“

Slika 2: trenutak kada vuk ugleda Crvenkapicu

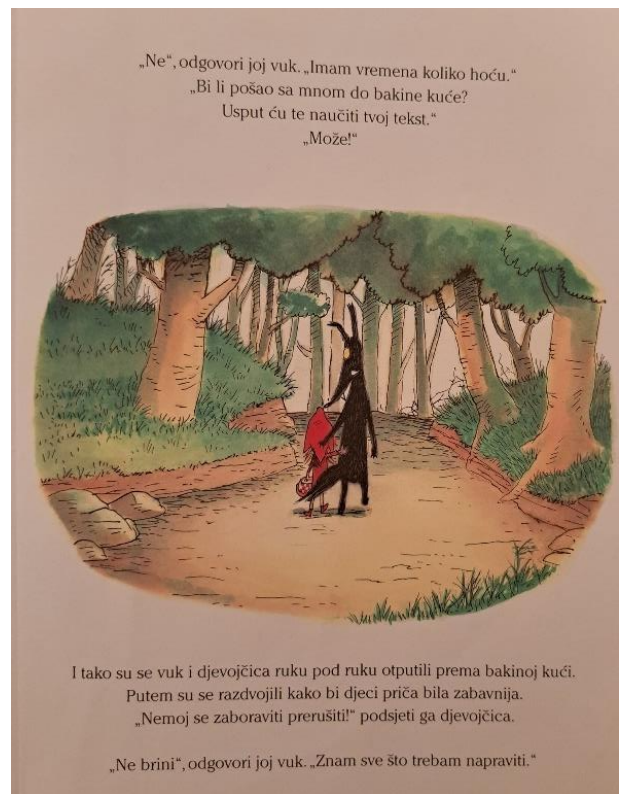
Slika 3: Crvenkapica objašnjava vuku zašto plače – djelomično podudaranje s originalnom „Crvenkapicom“

Slika 4: odudaranje od originalne priče

Slika 5: polarna suprotnost originalnom vuku, prikazivanje vuka kao dobroćudnog i spremnog pomoći djevojčici

Slika 6: sretan završetak, vuk i Crvenkapica postaju prijatelji

Na slikama možemo vidjeti kako u priči dolazi do djelomičnog podudaranja ove priče sa originalnom „Crvenkapicom“, međutim do ključnog dijela dolazi kada se vuk prikaže kao dobar i uistinu spreman pomoći djevojčici, bez trikova i prijevara. Ovakva modifikacija završetka pomaže djeci da sagledaju vuka iz druge perspektive i uvide kako i vukovi mogu biti prestrašeni, ali i dobri. Ovo je priča koja djecu nenametljivo navodi da razmišljaju van zadanih i postojećih okvira te da mijenjaju poznatu stvarnost. Slikovnica je posebna upravo po tome što mijenja onu staru i poznatu priču te uvodi sretan završetak i dobrog vuka. Upravo su ove stranice knjige navele mog sina da promijeni mišljenje i da strahovi od vuka prestanu jer je uvidio kako se i vuk prestrašio kada je ispao iz knjige, kako je vuk uplašen zbog mačke (iako je znao da su vukovi veći od mačaka) koja ga je čekala u sobi kako bi ga pojela.

Čar indirektnog pristupa odgoju je upravo to, mijenjanje mišljenja kod djece, poticanje na razmišljanje, na traženje mogućih rješenja, sagledavanje stvari iz tuđe perspektive. Da nije bilo ove priče i vuka koji je ispao iz knjige, moj sin ne bi tako lako promijenio mišljenje, iako sam mu tjednima govorila kako nema vukova u našoj šumi i kako neće pojesti njegovu baku. Tek kada je vidio i mogućnost da je vuk dobar, pa čak i plašljiv, počeo je razmišljati i promišljati

o svemu te na kraju i došao do zaključka kako je vuk, unatoč tome što je velik i snažan, plašljiv, ali i dobar prijatelj.

9.1. Primjer 2: „Filozofija – ma što pak je to?“

Obzirom da su slikovnice prisutne u životima djece od najranije dobi, autori prve filozofske slikovnice „Filozofija – što je pak to?“ Bruno Ćurko i Matija Mato Škerbić uvidjeli su kako bi filozofija bila od velike pomoći djeci i mladima jer je to disciplina koja označava čovjekovo sveukupno promišljanje o svemu što ga okružuje. Upravo je to dodirna točka filozofije i djece – postavljanje pitanja, a ima jedan prilog kojim počinje svako dječje pitanje, a to je zašto? Pa, zašto su autori uopće objavili takvu vrstu slikovnice? Odgovor se krije na početku slikovnice gdje autori napominju kako „svaka od trinaest priča pred vama poziva vas i potiče da promislite o različitim temama koje su veoma važne za naš svakodnevni život.“⁸⁰ U slikovnici se nalaze priče o nekim od najpoznatijih antičkih filozofa – Talesu, Zenonu, Protagori, Sokratu, Diogenu, Platonu i ostalima, a priče su ispričane na veoma zanimljiv i svima razumljiv način uz dodatak činjenica o određenom filozofu. Obzirom da djeca upoznaju svijet oko sebe iskreno te postavljaju na tisuće pitanja na koja često nemamo odgovor, ova nam slikovnica uskače u pomoć jer nakon svake priče nalazi se nekoliko pitanja koja služe kao „kompas“, potiču na razmišljanje i vode djecu do potencijalnih odgovora.

Kao i u prošlom primjeru i ovdje je „glavni glumac“ moj petogodišnji sin kojemu sam pročitala svih trinaest priča iz filozofske slikovnice. Neke su mu se više svidjele, neke manje, ali ima jedna priča koja mu je najbolja i uvijek čitanje započinjemo s tom pričom, a radi se o priči „Sokrat i dječak“. Prvo što mu je privuklo pozornost je slika koja se nalazi uz sam naslov priče, a to je slika dječaka koji gura djevojčicu. Prije nego smo uopće krenuli čitati, postavio je prvo pitanje – „Zašto je dječak gurnuo djevojčicu?“, na što sam mu odgovorila kako ćemo odgovor morati potražiti u tekstu kako ne bismo donijeli krivi zaključak. No, odgovor koji smo pronašli u tekstu nije bio zadovoljavajući za njega jer je odgovor glasio: „Smetala mi je i bila je dosadna kao ti sada, zato sam je gurnuo!“⁸¹ Vidjela sam kako mu se tisuću pitanja vrti po glavi, a jedno od njih bilo je „Zašto bi mu djevojčica smetala kad mu ništa nije napravila?“ te „Zašto bi bila dosadna, možda jer se nije htjela igrati?“. Na to se sjetio kako je i njega prijatelj u vrtiću gurnuo, pa se krenuo pitati je li i on njemu bio dosadan ili je li mu smetao. Obzirom da je ova priča veoma poučna i aktualna kod male djece, posebice vrtićke dobi, htjela sam mu

⁸⁰ Ćurko, Škerbić, 2019., str. 3.

⁸¹ Ćurko, Škerbić, 2019., str. 19.

pokazati kako je veoma ružno gurati druge te kako postoji mnogo načina komunikacije, a nasilje nije jedan od njih. Stoga sam ga upitala kako se on osjećao kada je njega prijatelj gurnuo? Odgovorio mi je kako nije znao zašto ga je gurnuo jer mu on nije ništa ružno napravio. Također, kako bi preuzeo tuđu perspektivu, upitala sam ga sjeća li se kada je on gurnuo jednog susjeda s kojim se igrao? Kada je potvrdno odgovorio, pitala sam ga zašto je to učinio te misli li da postoji i neki drugi način za ono što je htio postići? Tada se počeo sramiti i bilo mu je jako žao jer je to učinio, posebice zbog toga što mu susjed nije ništa ružno napravio, jednostavno se nije htio igrati s njim, pa umjesto da mu riječima kaže, gurnuo ga je. Mnogo smo razgovarali o tome, a pomogla su nam i pitanja nakon priče uz pomoć kojih smo došli do zaključka kako se nikada ne smije tući druge, već se razgovorom mogu riješiti svi problemi.

Kako nam je ovdje pomogao indirektan pristup? Obzirom da moj sin ima pet godina, mogla sam mu više toga objasniti i mogli smo detaljnije razgovarati o nekim pitanjima. Također, budući da je i sam bio u obje uloge iz ove priče, odnosno zna kako je to kada te netko gurne i zna kako je to i zašto on gurnuo nekoga, ova mu je priča pomogla da sagleda i drugu perspektivu, odnosno vidio je kako djevojčica plače jer ju je dječak gurnuo i kako je tužna i to je u njemu izazvalo sažaljenje te je zaključio kako se i njegov prijatelj kojega je gurnuo isto tako osjećao. S druge strane, vidio je i kako se osjeća onaj koji gura i kako i on plače i srami se zbog toga što je to napravio. Kada sam mu, prije nego što smo saznali za filozofsku slikovnicu, objašnjavala kako ne smije tući prijatelje, nije shvaćao ono što govorim. Međutim, kada je na primjeru vidio kako se osjeća onaj kojega se gura, puno je bolje shvatio situaciju. O mogućnosti učenja etike, etičkih i moralnih principa Berčić navodi sljedeće:

Moralno obrazovanje ne sastoji se u usvajanju skupa moralnih pravila već u razvijanju senzibiliteta koji nam omogućava uočavanje moralno relevantnih karakteristika. Etika nije deduktivni skup principa te je se ne može tako ni učiti, etiku se uči razmatranjem pojedinih slučajeva i akumuliranjem iskustva, etiku se ne uči memoriranjem principa već izoštravanjem sposobnosti procjene.⁸²

⁸² Berčić, 2012., str. 282.

Sokrat i dječak

Sokrat je bio znatiježan dječak. Volio je šetati svojim gradom Atenom. Šećući ulicama, promatrao je djecu i odrasle u njihovim svakodnevnim poslovima. Dok ih je promatrao, u glavi su mu se množila brojna pitanja. Svakog svojeg sugrađanina htio je pitati ponešto. Kovača je htio pitati kako mu vatra pomaže u izradi mača. Vrtlare je želio pitati kako iz sjemena izrastu biljke. Ipak, najviše od svega zanimalo ga je zašto ljudi postaju zlobni jedni prema drugima. Vrijeme je prolazilo i Sokrat je odrastao, ali pitanja su ostala u njegovoj glavi. Sada, kao odrastao čovjek, prilazio je ljudima i postavljao im pitanja. Zaustavljao bi svoje sugrađane i pitao ih ono što ga je zanimalo. Nekim Atenjanima to je bilo simpatično, a neki su ga pak smatrali dosadnim.

Jednog utorka šetao je sa svojim učenicima. U daljini je vidio kako dječaci grubo odguruje djevojčicu. Sokrat nije oklijevao – dotrčao je do dječaka i postavio mu pitanje: "Zašto si to učinio?" Dječak ga je samo blijedo pogledao. Sokrat je bio uporan te mu nekoliko puta ponovio pitanje. Na kraju dječak odgovori: "Ne znam!"

"Voliš li ti, o dječace, kad te odguruje netko veći i jači od tebe?"

započne tada Sokrat ozbiljan razgovor s dječakom.

"Naravno da ne volim."

"Misliš li da ova djevojčica to voli?"

"Kako ja to mogu znati?" upita dječak.

"Jesi li ikad upoznao nekog dječaka ili djevojčicu koja to voli?"

"Mislim da nisam."

"Zašto si gurnuo djevojčicu ako nisi siguran da ona voli da je guraju i tuku?"

"Smetala mi je i bila je dosadna kao ti sada, zato sam je gurnuo!"

"Zašto onda i mene sada ne odgurneš?" upita Sokrat.

"Zato što si ti velik", odgovori dječak.

"Hm, pa ti guraš samo one koji su dosadni i koji su manji od tebe?"

"Da, pa što!"

"Kako zovemo one koji guraju i tuku slabije od sebe?"

"Kukavice", odgovori dječak bez mnogo razmišljanja.

Sokrat se zagleda duboko u dječakove oči.

Te velike crne oči napune se suzama.

16 | Sokrat

Dječak pogne glavu, ali je ponovo podigne, pogleda Sokrata u oči i kaže: "Znam, znam, stari dosadnjakoviću, ja sam kukavica!"

Tada poteku suze iz tih velikih crnih očiju te dječak u suzama trkom pobjegne svojoj kući. Djevojčica, koja je neprekidno slušala taj razgovor, tada prvi put pogleda Sokrata u oči, nasmije se i skakućući ode kući. Sokrat je bio zadovoljan.

PITANJA UZ PRIČU :

Je li Sokrat ispravno postupio kada je ozbiljno popričao s dječakom? Zašto?

Je li dječak shvatio što je učinio krivo? Pojasnite

Zašto se djevojčica na kraju priče nasmiješila?

Je li istina da samo kukavice tuku slabije od sebe? Obrazložite. Što bi bilo suprotno od "kukavica"?

Fakti uz priču:

- Sokrat nije napisao ni jednu knjigu jer je smatrao kako knjiga ne može odgovoriti ako je nešto pitaš.
- Sokratov **dijalog** u raznovrsnim verzijama u upotrebi je i danas, naročito u filozofiji u praksi.
- Sokrat je jedna od najvažnijih figura u povijesti filozofije. Iako nije napisao ni jednu knjigu, njegov utjecaj na razvoj filozofije i filozofskog mišljenja vrlo je važan.
- Sokrat se rodio 470. ili 469., a umro je 399. godine prije Krista. Smatra se utemeljiteljem zapadne filozofije.

Sokrat | 17

Slika 7: priča „Sokrat i dječak“

Slika 8: pitanja uz priču i činjenice o Sokratu

9.2. Primjer 3: TikTok - vrijeme za buđenje

TikTok je društvena mreža koja je svoju najveću popularnost zadobila tijekom pandemije, a koju uživa među mladima, posebice djecom osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta. Na TikTok web stranici navodi se kako je to vodeća destinacija za kratke videozapise na mobilnim uređajima čija je glavna misija pobuditi kreativnost i donositi radost njezinim korisnicima.⁸³ TikTok je aplikacija za mobitele koja nudi mogućnost snimanja kratkih videozapisa koji se postavljaju na isječke ili kratke videosnimke, a omogućava se i korištenje kreativnih alata i efekata. Međutim, je li korištenje takve aplikacije sigurno? Sve otkad je ta mreža zaživjela, često u novinskim člancima možemo pronaći razne negativne posljedice iste.

⁸³ <https://www.tiktok.com/about?lang=hr> (stranica posjećena: 16.08.2023.)

Naime, na TikToku su glavna zabava, uz ples i pjevanje popularnih pjesama, izazovi kojima se potiče mlade da snime vlastitu izvedbu određenog izazova i postave ju na aplikaciju. Ono što je veoma negativno u izazovima jest da su to često vrlo opasni izazovi koji u manjem broju dovode i do smrti učesnika. Na TikToku se u svako vrijeme može pratiti barem pet različitih izazova, od plesanja i pjevanja do skakanja s vrha nebodera. Najpoznatiji izazov zbog kojega je, nažalost, određeni broj djece i mladih izgubilo život je #BlackoutChallenge, internetski izazov koji se temelji na igri gušenja s namjerom da se ograniči disanje na određeno vrijeme. To je samo jedan od izazova koji su doveli do smrtnih posljedica, a neki od izazova su i Blue Whale (Plavi kit)⁸⁴, izazovi koji uključuju tablete, vatru i slično. Upravo su ti izazovi doveli do istraživanja te mreže i njezinih negativnih posljedica. Mnogi su novinari istraživali tu temu, pa je tako *New York Post*, ali i mnoge druge novine došao do zaključka kako algoritam nije isti u SAD-u i Kini. U Kini se Tik Tok naziva Douyin i iako ima male razlike u izgledu aplikacije i njezinom radu, algoritam je uvelike drugačiji, pa se u Kini promiče znanstveni, povijesni i obrazovni sadržaj. Mladi korisnici mogu koristiti aplikaciju četrdeset minuta dnevno između šest i dvadeset i dva sata kako bi se mogli adekvatno naspavati. S druge strane, u SAD- u i drugim zapadnim zemljama, algoritam promiče plesna videa i videa koja promiču LGBT zajednicu koja pritom dovode do zbunjivanja djece i negativnih mentalnih problema. Velika je razlika i u tome što djeca u zapadnim zemljama, posebice SAD-u, teže tome da postanu slavni, a karijera koju smatraju važnom je karijera „influencera“, dok djeca u Kini žele postati astronauti te postižu velike uspjehe u školi.⁸⁵ U nastavku će biti prikazani naslovi hrvatskih, ali i stranih novina koji govore o TikToku i njegovim negativnim stranama. Također, biti će prikazani i komentari koje su ljudi pisali o TikToku (imena komentatora bit će izrezana).

TikTok may push potentially harmful content to teens within minutes, study finds

Slika 9: CNN članak o negativnom sadržaju koji se prikazuje tinejdžerima

⁸⁴ Izazov koji se sastojao od nekoliko zadataka, a posljednji zadatak bio je samoubojstvo zbog čega je taj izazov povezan s mnogo smrtnih slučajeva.

⁸⁵ <https://nypost.com/2023/02/25/china-is-hurting-us-kids-with-tiktok-but-protecting-its-own/> (stranica posjećena: 16.08.2023.)

LOCAL NEWS ›

University of Minnesota study reveals TikTok's negative impact on mental health

Slika 10: CBS News članak o negativnim posljedicama TikToka na mentalno zdravlje, privatnost i društvo

Opinion | TikTok is dangerously addictive. We should regulate it now.

Slika 11: Članak Washington Posta o ovisnosti do koje dovodi prekomjerno korištenje TikToka

The Dark Side of TikTok: Concerns over its Impact on Mental Health, Privacy, and Society.

Slika 12: LinkedIn članak o negativnim stranama TikToka

Čini se da mladi u Hrvatskoj opet izvode sulud i opasan TikTok izazov

Slika 13: preuzeto s Index.hr

TikTok brutalno raste, SAD je jako zabrinut. "Tajna je u savršenom AI algoritmu"

Slika 14: preuzeto s Index.hr

IL

Tajna je u degeneraciji društva. Ne u AI algoritmu.
Zato je i index toliko popularan.

Slika 15: Komentari s Index.hr

Nije tajna u odličnom AI algoritmu već u sve većoj količini idiota.

👍 29 🗨️ 3

Slika 16: Komentari s Index.hr

AB

Tik Tok u Kini, svojim korisnicima forsira znanstvene teme.

U EU forsira budalaštine.

I to je glavni razlog zašto je "opasan" za nas.

U Kini je kul biti pametan.

👍 0 🗨️ 1

Slika 17: Komentari s Index.hr

VS

Ljudi naprosto nisu dorasli u ovom trenutku da se nose sa posljedicama korištenja AI tehnologija.
Iznenadjenje, novost... Skočili smo iz aviona i čekamo da nam neko baci padobran.

Slika 18: Komentari s Index.hr

KN

Tik tok ima poseban algoritam za kinesku djecu gdje je veci fokus na obrazovanje itd... dok nama na zapadu truju djecu sa transrodnim nakazima i pedofilijom.

Tik tok treba zakonom zabraniti.

Slika 19: Komentari s Indeks.hr

Dakle, vidimo po naslovima članaka, kako naših tako i stranih novina, da su ljudi svjesni opasnosti TikToka i potrebe da se djeca nauče kako koristiti navedenu mrežu, ali i ostale društvene mreže, kako odabrati ono što je poučno i dobro za njih, kako prepoznati opasnosti te kako zaključiti da će neki izazov dovesti do negativnih posljedica. Također, ono što je vidljivo iz komentara koji su netom prikazani, a kojih ima još više na Internetu je svjesnost društva i roditelja da TikTok može dovesti do krajnje negativnih posljedica, a svjesni su i drugačijih

algoritama za Kinu i zapadne zemlje te smatraju kako bi TikTok trebalo zakonom zabraniti kako ne bi dolazilo do sve negativnijih posljedica za djecu i mlade. Međutim, čak i da se TikTok zabrani, postoje i druge društvene mreže koje ne promoviraju vrline i lijepo ponašanje, nego upravo suprotno tome, stoga je potrebno pronaći odgovor na pitanje koje je postavljeno u 4. poglavlju, a to je „Što nam može pomoći kod indirektnog pristupa odgoju, a da se izbjegnemo negativne posljedice istog?“. Također, „koliko god djeca bila kompetentna i snalažljiva u rukovanju računalima, mobitelima i konzolama, oni konzumiraju te sadržaje bez kritičkog promišljanja te su sklona manipulacijama koja djeluju na njihova razmišljanja i ponašanje.“⁸⁶

Indirektan odgoj nam pomaže u slučaju TikToka, ali i ostalih društvenih mreža na način da nas upravo obrazovanje treba naučiti i pomoći nam kako pronaći dobre izvore informacija, a to ćemo postići tako što će se kod kuće i u školama poticati na razmišljanje dajući razne primjere slučajeva koji će pokazati djeci do čega dovodi određeni postupak (vidi primjer Heinzove dileme). Na taj će način djeca naučiti da ne treba vjerovati svakome, a pogotovo ne strancima s Interneta ili strancima koje sretnu na cesti. Ono što je važno kako kod kuće, tako i u razredu jest dobra komunikacija s djecom i pozitivna atmosfera i osviještenje kako ne možemo sa svakim uzrastom na jednak način uvježbavati i provoditi kritičko mišljenje. Iva Buchberger kaže kako je kritičko mišljenje „složeni proces i rezultat analize i vrednovanja tvrdnji, pronalaženja opravdanja za tvrdnju, usporedbe s drugim i/ili suprotnim tvrdnjama i generiranje prigovora tvrdnjama te konačno zauzimanje stava.“⁸⁷

Obzirom da kritičko mišljenje zahtjeva niz kompleksnih radnji, potrebno je djeci pojednostaviti sadržaj kako bismo bili u toku s njihovim razvojem, a u tome nam uvelike pomažu Piaget i Kohlberg i njihovi stupnjevi razvoja. To potvrđuje i Peterson koji govori kako „obrazac rasuđivanja koji učenici koriste u ovom procesu bit će karakterističan za njihov stupanj moralnog razvoja. (...) Korištenjem sve kompliciranijih problema, učitelj pokušava simulirati učenike da napreduju do viših razina moralnog razmišljanja.“⁸⁸

⁸⁶ Kimer, 2018. str. 51.

⁸⁷ Buchberger, 2012., str. 12.

⁸⁸ Peterson, 1986., str. 109.

9.3. Primjer 4: hitni trakt

Nakon analize primjera koji se odnose na djecu predškolske i osnovnoškolske dobi, vrijeme je da prikazemo jedan primjer koji se nalazi u udžbenicima filozofije za srednju školu.⁸⁹ Primjer koji će biti prikazan možemo povezati s prethodno spomenutom moralnom dilemom, Heinzovom dilemom, koju je Kohlberg predstavio svojim sudionicima istraživanja, a riječ je o hitnom traktu.

Priču Berčić prikazuje ovako:

Zamislite da ste liječnik na hitnoj pomoći i da vam dovezu šest ljudi teško ozlijeđenih u prometnoj nesreći. Svi su u životnoj opasnosti i umrijeti će svaki kojemu ne pomognete u sljedećih sat vremena. Međutim, jedan pacijent je posebno teško ozlijeđen i, da bi preživio, potrebna mu je složena operacija koja bi trajala više sati. Ozljede ostalih pet pacijenata, iako teške i opasne, vrlo su jednostavne i možete ih brzo i jednostavno sanirati. U blizini nema drugih liječnika ni bolnica. Dakle, situacija je takva da možete ili spasiti jednoga, u kojem bi slučaju ostalih pet umrlo, ili spasiti petoricu, u kojem bi slučaju jedan umro?⁹⁰

Ovo je vrlo kompleksna moralna dilema jer ju možemo sagledati s više perspektiva. Naime, uzmemo li u obzir konzekvencijalističku etiku⁹¹ sasvim je sigurno kako ćemo odabrati spasiti pet života, a ne samo jednoga. Ovdje je računica jasna, jednostavno se procijeni koji će postupak dovesti do najboljih posljedica. Smatram kako bi svako dijete, ali i čovjek izabralo spasiti veći broj ljudi. Kako bismo otežali dilemu, zamislimo da je ova jedna osoba zapravo netko vrlo blizak liječniku, obitelj ili prijatelj. Sada stvari počinju biti kompliciranije jer će velika većina djece odlučiti kako se u tom slučaju treba spasiti ta jedna osoba jer je liječnik emotivno povezan s njom.

Kako bismo povelu raspravu mogli bismo započeti s jednostavnim pitanjem, a to je što je liječnik trebao napraviti, kako je trebao postupiti u oba slučaja, kakvo je vaše objašnjenje, treba li spasiti osobu ako je s njom emotivno povezan ili treba ipak postupiti prema dužnosti koju ima kao liječnik. Uz postavljanje dobrih pitanja, dodatne aktivnosti kojima provjeravamo koliko su učenici skloni kritičkom promišljanju su i grupna diskusija, provjera svladavanja

⁸⁹ vidi Jurić, Stupalo, 2021., str. 264.

⁹⁰ Berčić, 2012., str. 145.

⁹¹ Konzekvencijalizam je gledište prema kojemu se primarno vrednuju posljedice do kojih dovode naši postupci.

sadržaja, analitičkim čitanjem, kritičkim pisanjem te procjenom argumenata. „Stoga se u filozofiji istražuje, analizira, uspoređuje, preispituje, (re)interpretira i evaluira sve što se nađe u fokusu rasprave, i to s ciljem pronalaska smisla i vlastitog sustava vrijednosti, kao i zbog razumijevanja svijeta, života, društva, čovjeka i u konačnici samoga sebe.“⁹²

Ovakve su moralne dileme veoma dobre, ako ne i najbolje u provođenju indirektnog pristupa odgoju. U srednjoškolskom programu od velike je važnosti upravo ovakav pristup jer su tada djeca sklona brzom zaključivanju i nepromišljenim odlukama (čemu možemo svjedočiti spomenutim TikTok izazovima), stoga i Kuzman navodi „kako se adolescenti upuštaju u brojna rizična ponašanja koja mogu dovesti do kratkotrajnih ili dugotrajnih posljedica na tjelesno, ali i psihičko zdravlje.“⁹³ Ćurko i Kragić govore kako satovi koji su koncipirani kao debata i rasprava u učionici „omogućuju učenicima da razmisle o svakodnevnim pojavama koje se često uzimaju zdravo za gotovo. Bit je u motivaciji da učenici sami dolaze do spoznaja kojih je većina već svjesna, ali nikada nije imala potrebu raspravljati ili razmišljati o tome.“⁹⁴ Dakle, uloga nastavnika je u ovim godinama ključna jer učenici ne trebaju samo naučiti činjenice i vještine, oni također trebaju svjedočiti dobro integriranim osobnostima koristeći takve činjenice i vještine. Štoviše, učenici trebaju promatrati cjelovite osobe koje su u stanju iskoristiti svoje obrazovanje za suočavanje sa stvarnošću života. (...) Osobnost učitelja je tekst koji učenici čitaju, a to je tekst koji nikada neće zaboraviti.⁹⁵

⁹² Golubović, Angelovski, 2017., str. 12.

⁹³ Kuzman, 2009., str. 155.

⁹⁴ Ćurko, Kragić, 2008., str. 67.

⁹⁵ Peterson, 1986., str. 116.

10. Philip Kitcher – obrazovanje kao ključ za odgojne nedoumice

U uvodu sam spomenula kako je vrlo teško dati konačnu definiciju odgoja koja bi obuhvatila svu njegovu kompleksnost i važnost koju nosi. Važnost koju imaju odgoj, a samim time i obrazovanje uvidio je i Philip Kitcher te je o njima pisao u svojoj knjizi *The Main Enterprise of the World – rethinking education* iz 2021. Kitcher je proučavao povijesne autore kako bi uvidio kakav je odgoj i obrazovanje bilo tada te se oslanja na Deweyja čiju filozofiju i asimilira. Dewey se ne spominje u radu zbog toga što se o njemu dosta pisalo, a Kitcher progovara o „modernijim“ pitanjima, pitanjima koja se tiču današnjice što je puno relevantnije za ono čime se ovaj rad bavi. Kitcher je spomenutu knjigu napisao shvativši kako je potrebno unaprijediti, adaptirati postojeće sustave obrazovanja kako bi odgovarali trenutnim potrebama društva, odnosno trebalo bi unaprijediti obrazovanje jer je ono polazna točka svakog pojedinca. Unaprjeđenje je potrebno zbog toga što se svijet mijenja velikom brzinom, a još uvijek se koriste zastarjele metode u odgoju koje su pogotovo evidentne u obrazovanju koje zaostaje za tim brzim promjenama. Stoga, Kitcher smatra kako je potrebno predložiti promjene koje bi se mogle brzo usvojiti jer će se na taj način unaprijediti i poboljšati obrazovanje djece. Autor sam napominje kako se u ovoj knjizi zalaže za opsežnu reviziju obrazovnih politika i institucija te za rekonfiguraciju društva kako bi se ono prilagodilo funkcijama koje bi obrazovanje trebalo imati danas.⁹⁶ Također, potrebno je napomenuti kako autor ne želi reći kako ništa ne valja u postojećem obrazovnom sustavu, već je potrebno prepoznati i odvojiti ono što valja i što je dobro i funkcionalno od onih aspekata koji nisu dobri ili funkcionalni. Odvajanjem takvih razlika pomaže se u mijenjanju sustava kako bi se u konačnici pomoglo djeci koja će potom dobiti odgovarajuće obrazovanje, a samim time i odgoj.

Uz deset poglavlja koja se bave odgojem i obrazovanjem, pojedincem, moralnim razvojem itd., i u kojima autor daje svoje mišljenje, istaknula bih četvrto i peto poglavlje. U četvrtom poglavlju pod nazivom „Građanstvo“ Kitcher govori kako je obrazovanje ključno za stvaranje građana koji će znati razlikovati bitne od nebitnih informacija što je uvelike potrebno u današnjem društvu i vremenu kada sve obiluje mnoštvom krivih informacija koje naizgled uistinu izgledaju stvarne. Nadalje, u ovome poglavlju autor nudi prijedloge obrazovnog programa koji bi pomogao građanima, a posebice mladima u donošenju ispravnih odluka koje se tiču ne samo njihovog života nego i odluka koji se tiču života njihovih sugrađana, a na koje utječu glasanjem na izborima. Ono što bih istaknula kao važno, a to ističe i Kitcher je neznanje

⁹⁶ Kitcher, 2021., str. 20.

te govori kako je neznanje ono najgore jer ljudi nemaju provjerene informacije na temelju kojih će donijeti određene odluke. Jedan od problema koji vezuje uz neznanje je Internet gdje možemo pronaći mnogo informacija koje nisu provjerene, a samim time nisu točne jer svatko može napisati bilo što i postaviti to na Internet, pa samo ostaje pitanje tko će u te informacije ili dezinformacije i povjerovati. Mnogo je izvrnutih činjenica i skrivenih istina, pa ljudi i posebice djeca ne mogu identificirati pravi problem te često djeluju na temelju onoga što vide da velika većina ljudi čini na Internetu i društvenim mrežama.

Kitcher nudi tri rješenja za navedene probleme i, kako on to naziva, oživljavanje demokracije koja je upala u krizu većinom zbog širenja dezinformacija. Prvo je pozivanje na obrazovanje kao odgovor na velike društvene probleme, drugi način je da se djecu treba poučavati načinima snalaženja u informacijskom okruženju i treći način koji je srž indirektnog pristupa odgoju je poučavati djecu važnosti kritičkog mišljenja. Možemo reći kako Kitcher na neki način zagovara indirektan pristup odgoju, a tome su dokaz navedena tri rješenja koja je ponudio.

U petom poglavlju nastavlja se razmatranje o važnosti obrazovanja te navodi kako se jedan tradicionalno važan dio obrazovanja treba baviti poticanjem moralnog razvoja zbog toga što od ranih godina nadalje škole imaju važnu ulogu u moralnom napretku djece. Obzirom da će se moralni trening provoditi putem obrazovanja, potrebna je obrazovna reforma kojom bi se poboljšalo ljudski moral. Međutim, nije uvijek lako „poboljšati“ ili „naučiti“ nekoga moralnom ponašanju zbog toga što moral zahtijeva od čovjeka određena ponašanja, ali ta se ponašanja i moral razlikuju od kulture do kulture. Moral kojim se navodi što ljudi moraju činiti razlikuje se od lokalnih koncepcija društveno prihvatljivog ponašanja.⁹⁷ Također, moral shvaćaju drugačije stariji pripadnici društva od mlađih, pa Kitcher smatra da nas je na pogrešan put odvelo neadekvatno shvaćanje morala jer se on smatra kao krut, rigidan i u potpunosti definiran i kompletan. Međutim, moral je promjenjiv i mijenja se u skladu s promjenama društva. Pa, kako ćemo onda odrediti što je moralno, a što nije? Kitcher postavlja pitanje trebamo li možda imati jedinstveni moralni kod i što je to moralni kod uopće? Jedna pretpostavka o tome što je moralni kod jest to da on ima jedinstveni status, da može biti točan, pogrešan ili u skladu sa ljudskim emocijama i može biti opravdan. Također, on je kompletan i možemo ga primijeniti u svakoj situaciji.⁹⁸ Ali, moralni kod zahtijeva ažuriranje kako bi mogao biti prikladan za nove situacije kao što su sve veći utjecaj medija i društvenih mreža, a način na koji ćemo postati

⁹⁷ Kitcher, 2021., str. 154.

⁹⁸ Kitcher, 2021., str. 156.

obrazovani moralni „agenti“, kako ih Kitcher naziva, potrebno je da kod koji je osoba naslijedila bude smatran kao kolekcija resursa koje koristimo u ponašanju i koje moramo biti u mogućnosti koristiti kako bismo mogli riješiti moralne probleme. Agenti bi trebali biti u mogućnosti sudjelovati u društvenom procesu kroz kojega se njihov kod postupno mijenja i ta poboljšana zbirka resursa prenosi se na njihove nasljednike.⁹⁹ Ono što će nam pomoći kako bismo vodili moralan život su božje zapovijedi, priče o svecima i grešnicima, analogije, tvrdnje o vrlinama i manama i preporučene društvene uloge, a sve to koristimo uz psihološke sposobnosti kao što su razum, suosjećanje i intuicija.

Dakle, obrazovanje predstavlja ključ indirektnog pristupa odgoju stoga što je ono poveznica svih ljudi i tzv. početna stanica svakog pojedinca u sklopu koje se djecu poučava kritičkom mišljenju koje služi kao prva stepenica ka snalaženju na Internetu i društvenim mrežama te općenito u životu i životnim situacijama. Kada djeca nauče kritički razmišljati i postavljati važna pitanja, doći će do odgovora o tome kako se ponašati, a spoznati će i razne posljedice do kojih dovode određena ponašanja, bilo da su te posljedice pozitivne ili negativne. Također, kao što sam i u primjerima prikazala, a s time se slaže i Kitcher, slikovnice, priče, crtici i slično može biti dobar alat i pomoć u odgoju.

⁹⁹ Kitcher, 2021., str. 156.

Zaključak

Na kraju ovoga rada, teško je dati jednu konačnu definiciju odgoja jer je odgoj veoma kompleksan te je kod svakog djeteta rezultat drugačiji, odnosno dolazi do drugačijeg utjecaja odgoja na različitu djecu. Stoga, svakom djetetu potreban je drugi pristup kako bismo se mogli u potpunosti posvetiti djetetu i njegovom karakteru. Odgoj ne prestaje onda kada se dosegne punoljetnost, već traje često i čitavoga života jer nikada ne možemo reći da smo dosegli vrhunac odgoja, uvijek ima nešto novo što možemo naučiti i tako poboljšati sebe i okolinu.

Važnost odgoja uvidjeli su i veliki filozofi antičke Grčke, iako ne bismo odgoj na prvu povezali s filozofijom, ali filozofija je prva disciplina koja je počela postavljati pitanja i raspravljati o odgoju. Za Sokrata možemo reći da je razvio metodu poučavanja koja ima neke elemente kritičkoga mišljenja jer je učenik suočen s vlastitim neznanjem koje je često temeljeno na predrasudama, pa uz pomoć učitelja on dolazi do znanja i spoznaje. Dakle, upravo taj aktivan odnos učenika prema znanju i spoznaji elementi su kritičkoga mišljenja.

Možemo reći kako je kritičko mišljenje bilo uvelike prisutno i u dalekoj prošlosti, stoga je indirektan pristup, čiji je najvažniji element kritičko mišljenje, prevladavao i tada. Nipošto ne želim reći kako direktan pristup nije dobar u odgoju i obrazovanju, dapače, ponekad je i potreban, ali ipak je indirektan pristup taj koji daje veoma pozitivne rezultate u odgoju što sam pokušala dokazati i mojim *istraživanjem* s vlastitim sinom koji sam provodila tijekom dvije godine našim zajedničkim čitanjem slikovnica, priča i gledanja crtića kao i raspravom o svemu što smo čitali i gledali. Te aktivnosti koje provode roditelji s djecom ključne su u formiranju djetetove ličnosti, prvotno zbog toga što se tako roditelji i djeca povezuju i provode kvalitetno vrijeme zajedno, s druge strane čitanje priča kod djeteta otvara „zemlju 1000 pitanja“, a to zajedničko traženje odgovora potiče dijete na razmišljanje, preispitivanje, promjenu stavova i uvjerenja i drugačijeg ponašanja. Ti procesi potrebni su kako bi dijete uvidjelo da je potrebno postavljati pitanja isto koliko je potrebno i traženje odgovora na ista. Sve to dovodi do razvijanja kritičkog mišljenja koje će im pomoći kada se susretnu s društvenim mrežama i Internetom kada će moći odrediti što je istinito, a što lažno kako ne bi upali u nevolje zbog krivih odluka. Dobrobiti indirektnog pristupa veće su od kritika koje su upućene istom, a one uključuju niz kompleksnih radnji kao što su prepričavanje nekog događaja i elaboriranje pročitano, razbijanje predrasuda i stereotipova što na kraju dovodi do (moralno) odgojenog i obrazovanog djeteta.

Za kraj, kako jedna mudra izreka govori, „Odgoj je moćna stvar: imate mogućnost promijeniti svijet odgajajući zadovoljnog i samosvjesnog mladog čovjeka spremnog biti pošten i human prema sebi i drugima. Zamislite da svatko tko ima djecu odgoji takve primjerke!.“ Ova izreka uistinu sumira ono što je potrebno reći o odgoju, ali i obrazovanju jer su ova dva termina usko povezana. Odgoj uistinu jest moćna stvar, a mi kao roditelji, učitelji i nastavnici ne smijemo to zanemariti jer dijete u našim rukama predstavlja čitav svijet i na nama je da ga učinimo najboljim, naravno u skladu s djetetovim mogućnostima.

Izvori i literatura

1. Aristotel. (1988) *Nikomahova etika*. Zagreb: Globus.
2. Bajke.hr, *Crvenkapica*: <https://www.bajke.hr/crvenkapica-braca-grimm/> (12.8.2023.)
3. Bašić, S. (2000) *Odgoj* u Mijatović, A., *Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor. str. 175-201.
4. Berčić, B. (2008). *Etika vrlina* u: *Filozofska istraživanja*. Vol. 28, br. 1. str. 193-207.. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
5. Berčić, B. (2012) *Filozofija sažeto e-izdanje*. Zagreb: Ibis grafika.
6. Bilješke s predavanja – kolegij Razvojna psihologija
7. Bognar, B. (2015) *Čovjek i odgoj*. Metodički ogledi, 22 (2015) 2, str. 9-37. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
8. Buchberger, I. (2012) *Kritičko mišljenje*. Priručnik kritičkog mišljenja, slušanja, čitanja i pisanja. Rijeka: Udruga za razvoj visokoga školstva Universitas.
9. Ćurko, B. (2017) *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
10. Ćurko, B., Kragić, I. (2008) *Filozofija za djecu – primjer „Male filozofije“ u: Život i škola*, Vol. LIV, br. 20. str. 61-68.
11. Ćurko, B., Škerbić, M. (2019) *Filozofija – ma što pak je to? – 13 priča o antičkim filozofima*. Zadar: Mala filozofija.
12. Golubović, A. (2010) *Filozofija odgoja* u: *Riječki teološki časopis*, god. 18 br. 2. str. 609-624.
13. Golubović, A. (2018) *Učiteljski poziv i odgajanje: razmatranje iz perspektive filozofije odgoja*. *Odgojno-obrazovne teme*, Vol.1, No. 1-2, str. 141-163.
14. Golubović, A., Angelovski, L. (2017) *Metodika nastave filozofije* (e-skripta). Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
15. Hrvatska enciklopedija, *Aristotel*:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3834> (stranica posjećena: 1.8.2023.)
16. Hrvatska enciklopedija, *braća Grimm*:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23398> (stranica posjećena: 9.8.2023.)
17. Hrvatska enciklopedija, *Jean Piaget*:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48099> (stranica posjećena: 22.8.2023.)
18. Hrvatska enciklopedija, *Lav Vigotski*:

- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64582> (stranica posjećena: 22.8.2023)
19. Hrvatska enciklopedija, *Majeutika*:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=38187> (stranica posjećena: 22.8.2023.)
20. Hrvatska enciklopedija, *Moral*:
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41862> (stranica posjećena: 5.8.2023.)
21. Hrvatska enciklopedija, *Nativizam*:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43089> (stranica posjećena: 22.8.2023.)
22. Hrvatska enciklopedija, *Slikovnica*:
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56641> (stranica posjećena: 9.8.2023.)
23. <https://www.telegram.hr/zivot/ovih-5-izvornih-verzija-bajki-mogle-bi-u-potpunosti-unistiti-vase-omiljene-likove-iz-djetinjstva/> (stranica posjećena: 4.09.2023.)
24. <https://www.tiktok.com/about?lang=hr> (stranica posjećena: 16.8.2023.)
25. Jurić, H., Stupalo, K. (2021) *FILOZOFIJA – udžbenik filozofije u četvrtom razredu gimnazija*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Kimer, K. (2018) *Uloga medija u obiteljskom odgoju u: Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, Vol. 2, br. 2. str. 43-52.
27. Kitcher, P. (2021) *The Main Enterprise of the World*. Oxford: University Press.
28. Kuzman, M. (2009) *Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja u: Medicus*, Vol. 18, br. 2. str. 155-172.
29. Lickona, T. (1993) *The Return of Character Education*. *Educatoinal Leadership*, 51 (3): 63-71.
30. *New York Post*: <https://nypost.com/2023/02/25/china-is-hurting-us-kids-with-tiktok-but-protecting-its-own/> (stranica posjećena: 16.8.2023.)
31. Peterson, M. L. (1986) *Philosophy of Education (Issues and Options)*. Leicester: InterVarsity Press.
32. Platon. (2002) *Država*. Beograd: Beogradsko izdavačko-grafički zavod.
33. Polić, M. (1993) *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen – Institut za pedagogijska istraživanja.
34. Rakić, V., Vukušić, S. (2010) *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti u Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. Vol. 19., No. 4-5.
35. Robberecht, T., Mabire, G. (2017) *Vuk koji je ispao iz knjige*. Zagreb: Planetopija.
36. Stipić, I. (2021) *Uloga Kohlbergove teorije moralnog razvoja u kontekstu odgoja za vrijednosti*. Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.

37. Tatalović Vorkapić, S. (2013) *Razvojna psihologija - Rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Skripta. Rijeka: Učiteljski fakultet u Rijeci.
38. Vonta, T., Balič, F. (2011) *Upoznavanje djece sa slikovnicama i knjigama u: Dijete, vrtić, obitelj*. Vol. 17 (66), str. 2-3.
39. Vukasović, A. (2010) *Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju u Odgojne znanosti*, Vol. 12., br. 1 (19), str. 97-117.
40. Zagrebačko psihološko društvo, Lav Vigotski:
<https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/> (stranica posjećena: 22.8.2023.)

Novinski članci

1. *CBS News*: <https://www.cbsnews.com/minnesota/news/university-of-minnesota-study-reveals-tiktoks-negative-impact-on-mental-health/> (stranica posjećena: 16.8.2023.)
2. *Index.hr*:
<https://www.index.hr/vijesti/clanak/je-li-tiktok-opasniji-od-drugih-mreza/2472173.aspx> (stranica posjećena: 16.8.2023.)
3. *Index.hr*:
<https://www.index.hr/vijesti/clanak/cini-se-da-mladi-u-hrvatskoj-opet-izvode-sulud-i-opasan-tiktok-izazov/2416218.aspx> (stranica posjećena: 16.8.2023.)
4. *LinkedIn*:
<https://www.linkedin.com/pulse/dark-side-tiktok-concerns-over-its-impact-mental-health-dpaulla> (stranica posjećena: 16.8.2023.)
5. *Washington Post*: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/04/14/tiktok-teens-mental-health-regulation/> (stranica posjećena: 16.8.2023.)

Grafički prikazi:

1. [Mapa 1](#): podjela Aristotelovih vrlina
2. [Tablica 1](#): periodi kognitivnog razvoja Jeana Piageta
3. [Tablica 2](#): Kohlbergova teorija moralnog razvoja

Slikovni prikazi:

1. [Slika 1](#)
2. [Slika 2](#)

3. [Slika 3](#)
4. [Slika 4](#)
5. [Slika 5](#)
6. [Slika 6](#)
7. [Slika 7](#)
8. [Slika 8](#)
9. [Slika 9](#)
10. [Slika 10](#)
11. [Slika 11](#)
12. [Slika 12](#)
13. [Slika 13](#)
14. [Slika 14](#)
15. [Slika 15](#)
16. [Slika 16](#)
17. [Slika 17](#)
18. [Slika 18](#)
19. [Slika 19](#)

Sažetak i ključne riječi (*na hrvatskom jeziku*)

Odgoj je početna stanica svakog pojedinca, a definira se kao proces prenošenja vrijednosti s roditelja na dijete te razvijanje i oblikovanje djeteta. Iako možda mnogo ljudi odgoj povezuje samo s roditeljima, on se uvelike odvija i u vrtićima, školama i fakultetima. Zbog kompleksnosti i važnosti samog odgoja roditelji, ali i nastavnici često se nalaze u nedoumici što i kako učiniti, a ono što najviše komplicira stvari jest to što je svako dijete različito, stoga je potrebno primjenjivati razne odgojne komponente i pristupe koji se „biraju“ ovisno o djetetu i njegovim potrebama.

Obzirom da današnjim društvom, nažalost, vladaju mediji i društvene mreže, djeca sve više vremena provode na istima gdje vide kako ono lijepo i poučno, tako i ono manje lijepo, čak monstruozno. Zbog svega navedenog potrebno je „ažurirati“ odgoj i pristup odgoju kako bismo išli u korak s razvojem društva. Budući da sam i sama majka petogodišnjeg sina vidim kako često gleda ponašanja likova iz slikovnica koje čitamo ili crtića koje gledamo, pa ako vidi da je neko ponašanje dovelo do negativnih posljedica odmah zaključuje kako je to loše te se tako ne smije ponašati.

Utjecaj likova i poticanje razvoja kritičkog mišljenja bio mi je poticaj za ovaj rad čiji je cilj pokazati kako je indirektan pristup često učinkovitiji od direktnog pristupa. Kako bih to i dokazala, provela sam jedno istraživanje s mojim sinom i slikovnicom braće Grimm „Crvenkapica“ te filozofskom slikovnicom Ćurka i Škerbića, „Filozofija – ma što pak je to?“. Također, kako se ne bismo zaustavili samo na predškolskom uzrastu, prikazala sam i primjere koji se tiču većinom osnovnoškolaca i opasnostima TikToka te gimnazijski primjer moralne dileme hitni trakt. Vodeći se primjerima i indirektnim pristupom, završna misao pripada Philipu Kitcheru koji nam daje alat za sve odgojne nedoumice, a taj alat je obrazovanje.

KLJUČNE RIJEČI: odgoj, obrazovanje, moral, kritičko mišljenje, indirektan pristup, slikovnica, moralna dilema, društvene mreže

Sažetak *(na engleskom jeziku)*

Education is the starting point of every individual, and it is defined as the process of transferring values from parent to child and as the development and shaping of the child. Although people may associate education only with parents, it also takes place in kindergartens, schools, and colleges. Due to the complexity and importance of education itself, parents and teachers are often confused about what or how to do and what complicates things the most is that every child is different. Therefore, it is necessary to apply various educational components and approaches that are „chosen“, depending on a child and his needs.

Given that society today is, unfortunately, ruled by the media and social networks, children spend increased amount of time on it and there they see both the good and instructive as well as the less good, even monstrous. Because of all of the above, it is necessary to „update“ education and the approach to education in order to keep up with the development of society. Since I am the mother of a five-year-old son, I see how he often looks at the behavior of the characters from the picture books we read or the cartoons we watch, so if he sees that some behavior has led to negative consequences, he immediately concludes that it is bad and that he should not behave that way.

The influence of the characters and the encouragement of the development of critical thinking was my incentive for this thesis, the aim of which is to show how an indirect approach is often more effective than a direct approach. In order to prove this, I conducted a research with my son and the picture book of the Grimm brothers „Little Red Riding Hood“ and the philosophical picture book of Ćurko and Škerbić, „Philosophy – what is that?“. Also, so that we do not stop at the preschool age, I also presented examples that concern most elementary school students and the dangers of TikTok, and high school example of a moral dilemma, the emergency tract. Guided by examples and an indirect approach, the final thought belongs to Philip Kitcher who gives us a tool for all educational doubts and that tool is education.

Naslov i ključne riječi (*na engleskom jeziku*)

TITLE: Why is an indirect approach to education more effective than a direct approach to education?

KEY WORDS: education, moral, critical thinking, indirect approach, picture book, moral dilemma, social media